

ΜΙΧΑΗΛ ΕΜΙΝΕΣΚΟΥ / ΜΙΧΑΙ ΕΜΙΝΕΣΚΟΥ
(1850-1889)

Ο συγγραφέας¹

Ένας μεγάλος εθνικός ποιητής; Ένας μεγάλος επικολυρικός; Ένας μεγάλος οραματιστής; Η έκφραση της ιδιοφυΐας ενός ολοκλήρου λαού; Δεν αρκεί. Από τον Εμινέσκου αρχίζει αυτή η ίδια η Ρουμανία σαν έθνος στο νεότερο κόσμο. Δίκαια λοιπόν υπερηφανεύεται γι' αυτόν ένας ολόκληρος λαός, και δίκαια η Ρουμανία αφιέρωσε και αφιερώνει στον μεγαλύτερο ποιητή της μελέτες υψηλής ποιότητας και αξίας, και κάνει το παν για να γίνει κτήμα και άλλων λαών το έργο του Εμινέσκου.

Η ζωή του περήφανου και πονεμένου αυτού βλαστού της ρουμάνικης γης είναι από τις πιο συγκλονιστικές. Γεννήθηκε στο χωριό Ιποτέστι (επαρχία Μποτοσάνι) της Βόρειας Μολδαβίας, στις 15 Ιανουαρίου 1850, έβδομο παιδί μιας σχετικά εύπορης αγροτικής οικογένειας. Μικρό αγόρι και έφηβο δεν τον χωράει το πατρικό σπίτι του, το σχολειό, το χωριό του. Μια πρόωμη πανθεϊστική δίψα να ταυτιστεί και να διοχετευθεί σ' αυτό που λέμε κόσμος και σύμπαν, και που δραματική τη συναντούμε σ' όλα του τα ποιήματα, μια περιέργεια να γνωρίσει βήμα προς βήμα το γεωγραφικό χώρο του και τα πλάσματα που ζούσαν πάνω σ' αυτόν, τον σπρώχνει σε φυγές και περιπλανήσεις. Στις αρχές εξαφανίζεται για μέρες χαμένος στα δάση. Από δέκα χρονών τον απασχολεί το μυστήριο της ζωής και του θανάτου, τον απασχολεί η γη του που την αγαπά και την εξετάζει, ως τις πιο μικρές κι απόκρυφες λεπτομέρειες, σαν την ίδια του τη σάρκα. Ψάχνει να βρει συγγενείς κι έξω απ' το σπίτι του: στα γύρω χωριά, στα λιβάδια, στα δάση, στις όχθες των ποταμών και των λιμνών, στις κατασκηνώσεις των γύφτων, στις στρούγκες. Από τότε βλέποντας, ακούοντας και ρωτώντας αποθησαυρίζει σαν σε μια εθνική κιβωτό που αόρατες δυνάμεις του εμπιστεύτηκαν, τα λαϊκά τραγούδια, τους θρύλους, τα παραμύθια που διοχετεύει αργότερα στις ποιητικές του συνθέσεις, και τα μακρινά ιστορικά γεγονότα που ακούει απ' το στόμα βιβλικών γερόντων, τον κάνουν να νιώθει την ανάγκη της ενότητας των ρουμανικών λαών, χωρισμένων απ' τους Αυστριακούς και τους Τούρκους σε «ηγεμονίες», με ηγεμόνες ξένους, έμπιστα πρόσωπα των δυναστών. Κοντά τους σπούδασε τη γλώσσα, έμαθε ιστορία, ένιωσε κι ερμήνευσε την έννοια έθνος. Έτσι ενώθηκε για πάντα με την αόρατη εκείνη φλέβα που ποτίζει, διαμορφώνει και διαιωνίζει τη φυσιογνωμία κάθε λαού.

¹ Ρίτα Μπούμη-Παπά, «Η ζωή του Μιχάι Εμινέσκου», εισαγωγή στον τόμο με τίτλο *Ποιήματα*, εκδόσεις *Μέλισσα*, Αθήνα 1964, σσ. 11-24. Ο τόμος περιλαμβάνει μεταφράσεις σχεδόν όλων των δημιουργιών του Εμινέσκου, μαζί με τα κεφάλαια: «Σημείωμα του εκδότη», «Η ζωή του Μιχάι Εμινέσκου» (υπογράφει η μεταφράστρια Ρίτα Μπούμη-Παπά), «Απόψεις για τον Εμινέσκου» (υπογράφει ο Νίκος Παππάς), «Ο Υπερίων» (σημείωμα του Μιχάι Μπενιούκ) και «Η μάσκα του Εμινέσκου» (σημείωμα του Τζερότζε Καλινέσκου). Η γραφίστρια Λίτζια Μακοβέι υπογράφει τα σκίτσα του βιβλίου, καθώς και το μονόφυλλο με την εικόνα του ποιητή. Για περισσότερες πληροφορίες για τον ποιητή και το έργο του, βλέπε και τη μελέτη του Κ. Τσοπάνη, στη διεύθυνση www.archive.gr

Στην εφηβεία του οι φυγές του γίνονται μεγαλύτερες και πιο αποφασιστικές. Δραπετεύει από το γερμανικό γυμνάσιο όπου φοιτούσε: «*Δεν μπορώ να μένω εδώ κλεισμένος*» - εμπιστεύεται σ' ένα συμμαθητή του - «*το δάσος, το ύπαιθρο με φωνάζουν*». Συχνά ακολουθεί τσιγγάνικους μικροθιάσους στην Τρανσυλβανία, μαγεμένος από τα βιολιά, τα τραγούδια τους και προπάντων από την ελευθερία της νομαδικής τους ζωής, όπως τον επόμενο αιώνα θα κάνει ο ισπανός Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα στην Ανδαλουσία. Μάταια οι κανονικοί γονείς του επιμένουν να «*συμμορφωθεί*» με τους σχολικούς, οικογενειακούς και κοινωνικούς κανόνες. Αυτός, περιπλανώμενος μέσα στην ειδυλλιακή και μαυλίστρα ρουμάνικη φύση, ρουφάει άπληστα ήχους, τοπία, χρώματα και ιδίως φως, φως που αποθηκεύει, θαρρείς, μέσα του σε τεράστιες ποσότητες, αντλώντας το από τον ήλιο, το φεγγάρι, τις αστροφεγγιές, τ' άσπρα σύννεφα, τα ξέφωτα των δασών, τα χιόνια, τις λίμνες, τα ποτάμια, τ' ανθισμένα δέντρα, κι απ' ό,τι άλλο ανέδινε λάμψη κι αντανακλούσε στη γη, ακόμα κι από τις αστραπές, γιατί, ο Εμινέσκου και τον ηλεκτρισμό της ατμόσφαιρας, στις θύελλες, τον δεχόταν πάνω του με ηδονή. Τι θα το έκανε τόσο φως; Από μικρό αγόρι, όταν στοχαστικά περπατούσε στις όχθες του ποταμιού του χωριού του και ρωτούσε το συνομήλικό φίλο του: «*Μα τι είμαστε; Γιατί ήρθαμε στον κόσμο; Πού πάμε; Έτσι άπλα και δίχως λόγο κυλάμε σαν το νερό του ποταμιού;*» - ο Εμινέσκου είχε αντιληφθεί πόσο ο κόσμος είναι σκοτεινός και πόση ανάγκη από φως έχουν οι άνθρωποι. Και το διοχέτευσε αργότερα άφθονο στις ποιητικές του συνθέσεις, στις πράξεις του, στους αγώνες του, σε κάθε βήμα της άμεμπτης, πικρής και γεμάτης πολύπλευρη δραστηριότητα ζωής του.

Στις περιπλανήσεις του δεν εξοικειώνεται μόνο με τα στοιχεία της φύσης, τη γεωφυσική μορφή της πατρίδας του που τη γνώρισε όσο κανένας. Δε συμφιλιώνεται μόνο με τα ζώα της, ήμερα και άγρια, μα δένεται για πάντα με το πλήθος των ταπεινών: τη δουλοπάροικη αγροτιά, τους νομάδες, τους λατόμους, τους βοσκούς, τους εργάτες που τους απομυζούσε αίμα κ' ιδρώτα, μια ολιγάριθμη παρασιτική τάξη από φεουδάρχες και μεγαλοεπιχειρηματίες ξένης καταγωγής, ανάμεσα σ' αυτούς και Έλληνες, που κυβερνούσαν και εξουσίαζαν πολιτικά, οικονομικά και πολιτιστικά ολόκληρη τη Ρουμανία. Οι αγροτικοί πληθυσμοί, υποσιτισμένοι, αγράμματοι, περιφρονημένοι και, το χειρότερο, απαλλοτριωμένοι, μεταφέρονταν μαζί με τα ζώα και τα αγροτικά εργαλεία από τη μια περιοχή στην άλλη ... όπου οι εκάστοτε ανάγκες των αγροτοδεσποτών απαιτούσαν. Πλάι σ' αυτούς τους απόκληρους ο Εμινέσκου δεν ένιωσε μόνο από πολύ νωρίς τι είναι αδικία και εκμετάλλευση, αλλά και το χρέος να υπερασπίσει τους αδικουμένους. Κοντά τους μαθήτεψε, ακούοντας αφηγήσεις, θρύλους, παραμύθια, λαϊκά πονεμένα τραγούδια, τις «*ντόινες*», κι έμαθε την πραγματικότητα της γης του, κατακτώντας, δίχως κι αυτός ο ίδιος να το καταλαβαίνει, μ' αυτές τις περιπλανήσεις, τη γνωριμία, την αφομοίωση και την εμπειρία, τον τίτλο του εθνικού ποιητή, και προετοιμάζοντας από έφηβος την πανοπλία του.

Κατά τη διάρκεια της «*άτακτης*» ζωής του και των περιπλανήσεών του ο Εμινέσκου έμαθε τόσα πράγματα όσα κανένα σχολείο δε θα 'ταν σε θέση να του μάθει, αφού άλλωστε όλα τα αξιόλογα εκπαιδευτήρια της χώρας του βρίσκονταν στα χέρια των ξένων. Βύθισε τη δίψα του στις μουσικές, γλωσσικές και καταγωγικές

πηγές της γης του, είδε από κοντά τις παγανοθηρησκευτικές εκδηλώσεις των πληθυσμών της υπαίθρου, τα ήθη τους, παραδειγματίστηκε με τις αρετές των μακρινών προγόνων του, στις οποίες, παρά την επαναστατική του ιδιοσυγκρασία, έμεινε προσκολλημένος πιστά, όπως δείχνουν οι πιο αξιόλογες ποιητικές του συνθέσεις. Μα πάνω απ' όλα, μέσα στην οργιαστική φύση της Μολδαβίας που τα χρώματά της μεταφέρει με εμπρεσιονιστική τόλμη σ' όλους τους ποιητικούς πίνακές του, ο νεαρός Εμινέσκου ακονίζει την ακοή του όχι μόνο με το πλούσιο λαϊκό μέλος του «κόμπζα» και των άλλων εγχώριων οργάνων, αλλά και με τους ήχους των στοιχείων και των πλασμάτων της φύσης, από τους πιο λεπτούς, ψιθυριστούς και υπόκωφους ως τους πιο σύνθετους και συγκλονιστικούς. Αυτή η καθημερινή άσκηση μιας παρθένας παιδικής ακοής επέτρεψε αργότερα στον Εμινέσκου να υποτάξει τα πλήθη των αυτοχθόνων λέξεων, να τα ενορχηστρώσει στα πιο ποικίλα στιχουργικά σχήματα, με τη θαυμαστή επιδεξιότητα ενός Βερλαίν κι ενός Πόου, να τα διαποτίσει με μια δροσερή κι ανεπανάληπτη μελωδία και να τα διευθύνει σαν ένας αληθινός μουσικός μέσα στα ίδια τοπία της γέννησής τους.

Επιπλέον, με τη μακρόχρονη επαφή του με τις αυτόχθονες διαλέκτους που διαμόρφωσαν οι αιώνες με το ζύμωμα της δακικής, της ρωμανικής και της σλαβικής γλώσσας, ο Εμινέσκου μπόρεσε να πλουτίσει το ρουμάνικο λεξιλόγιο, να εκτοπίσει τις ξένες γλώσσες που μιλούσαν κι έγραφαν οι εύπορες τάξεις και οι διανοούμενοι στις πόλεις, και να επιβάλει οριστικά στη ρουμάνικη λογοτεχνία την ντόπια γλώσσα, πραγματοποιώντας σ' αυτόν τον τομέα μια πραγματική γλωσσική αναγέννηση, πρωταρχικό κρίκο ενοποίησης και εθνικοσυνειδητοποίησης των ρουμανικών λαών. Έξι ολόκληρα χρόνια (1862 - 1868), ο «ανώμαλος» αυτός έφηβος περιπλανάται σαν ένας νομάδας. Ύστερα από τη δεύτερη μάλιστα και οριστική φυγή του (1865- 1868), τα ίχνη του Εμινέσκου χάνονται ως το βαθμό που τ' όνομά του να μην εμφανίζεται σε κανένα κατάλογο σχολείου της χώρας. Ακόμα και σήμερα οι ερευνητές εμινεσκολόγοι δυσκολεύονται να τον ανεύρουν σ' αυτό το χρονικό διάστημα. Πού ήταν; Από τα λίγα που εξακριβώθηκαν, ο ποιητής χάνεται αλητεύοντας από πόλη σε πόλη της Μολδαβίας, της Τρανσυλβανίας, των Καρπαθίων, και για να κερδίσει την τροφή του δουλεύει ακόμα και υπηρέτης σε στάβλους και αχθοφόρος σε λιμάνια. Βρίσκεται ακόμα γραμμένος σ' έναν πλανόδιο ιταλικό θεατρικό θίασο που έπαιζε και ρουμάνικα έργα. Όπως έδειξε στην ωριμότητά του, δοκιμάζοντας να συγγράψει και δράματα, ο Εμινέσκου αισθανόταν ζωηρή έλξη για το θέατρο. Γι' αυτό αργότερα προσκολλάται σ' έναν άλλο θίασο, του Γκιόργκου Καρατζιάλε, σαν υποβολέας και αντιγραφέας, και τέλος σαν τέτοιος προσλαμβάνεται, το φθινόπωρο του 1868, στο Εθνικό Θέατρο Βουκουρεστίου.

Ανάμεσα στα σφοδρά πάθη του Εμινέσκου ήταν και η βιβλιοφιλία. Ήξερε να ψάχνει και να ανακαλύπτει παλιά σπάνια βιβλία και ντοκουμέντα, που αγόραζε ακόμα και όταν τα οικονομικά του δεν του επέτρεπαν αυτή την πολυτέλεια. Δηγούνται πως όταν με το διορισμό του στο Εθνικό Θέατρο νοίκιασε στο Βουκουρέστι ένα δωμάτιο, όλες όλες οι αποσκευές του ήταν ένας μπόγος ρούχα και τρεις σαρακοφαγωμένες κάσες με διακόσια βιβλία, γερμανικά και ρουμανικά, που με την πιο στοργική φροντίδα και προσοχή τα τοποθέτησε σε στοίβες. Ήταν έργα φιλοσοφίας (Πυθαγόρας, Πλάτων, Αριστοτέλης), έργα των πατέρων και θεολόγων

της Ορθόδοξης εκκλησίας, τεύχη με προφητείες, λαϊκές φυλλάδες με βίους αγίων και διάφορα χειρόγραφα περασμένων αιώνων. Όταν δεν είχε να πληρώσει το φαγητό του, πούλαγε ένα - δυό κομμάτια από το «θησαυρό» του. Μόλις όμως έφτανε ένα ισχνό χρηματικό έμβασμα από το Ιποτέστι, έσπευδε ευθύς να ξαναγοράσει τα βιβλία του! Μια φίλη του, η γερμανίδα Μίτε Κρέμνιτς, γυναικαδέλφη του Μαγιορέσκου, με την οποία ο ποιητής σύνταξε ένα γερμανορουμανικό λεξικό, αναφέρει πως μια φορά ο Εμινέσκου, για ν' αγοράσει ένα σπάνιο χειρόγραφο, έβαλε ενέχυρο το πανωφόρι του, καταχείμωνο, μ' ένα γόνατο χιόνι στο Βουκουρέστι! Και όμως, αυτός ο γεννημένος βιβλιοεμπειρογνώμονας που θα θαυματουργούσε σε μια όποια δημόσια βιβλιοθήκη, απολύθηκε αργότερα κακήν, κακώς από μια τέτοια θέση, κατηγορούμενος για διοικητική ανεπάρκεια.

Κατά τη διαμονή του στη Βιέννη (1869-1871) και στο Βερολίνο (1872-1874) όπου πήγε για να παρακολουθήσει μαθήματα φιλοσοφίας και όπου έντονα διαμορφώνεται η πνευματική του προσωπικότητα και κινεί την προσοχή σαν ποιητής με τους στίχους του που στέλνει στην πατρίδα και δημοσιεύονται στα πιο έγκυρα περιοδικά, ανάμεσα στους άλλους ρουμάνους φοιτητές γνωρίζεται στη Βιέννη με τον μέλλοντα μεγάλο πεζογράφο Ιοάν Σλάβιτσι, με τον οποίο οργάνωσε, στα 1871, τη γιορτή Πούτνα. Αυτή η γιορτή συγκέντρωσε όλους τους ρουμάνους σπουδαστές γύρω από την ανάμνηση του θανάτου του πρίγκιπα Στεφάνου του Μεγάλου, θρυλικής μορφής της ρουμανικής ιστορίας. Τόσο στη Βιέννη όσο και στο Βερολίνο ο Εμινέσκου δεν περιορίστηκε μόνο στη μελέτη των προσφιλών του φιλοσόφων Πλάτωνα, Σπινόζα, Καντ και Σοπενχάουερ. Οι ανησυχίες του σαν πολίτη τον οδήγησαν να πλησιάσει τους πολιτικούς και φιλολογικούς κύκλους των Ούγγρων σπουδαστών και μαζί τους αγωνίστηκε για την απελευθέρωση των παραδουνάβιων λαών από το ζυγό των Αψβούργων, γράφοντας στα περιοδικά «Πεστ» και «Αλμπίνα» φλογερά άρθρα, για τα οποία επανειλημμένα διώχτηκε.

Διαποτισμένος από το γερμανικό ιδεαλισμό και το ρομαντικό πνεύμα της εποχής του και εξαιρετικά ευσυγκίνητος στη νεοφανέρωτη μαρξιστική φιλοσοφία και στον απελευθερωτικό άνεμο του αιώνα του, ο Εμινέσκου δεν περιορίζεται στα πανεπιστημιακά προγράμματα. Διαβάζοντας κανέναν τα ίδια τα ποιήματά του, δε δυσκολεύεται να μαντέψει το δράμα του μεγαλοφυούς σπουδαστή που είναι αδύνατο να πειθαρχήσει σ' ένα προδιαγραμμένο σχέδιο μορφωτικής εργασίας, γεγονός που δεν τον άφησε ούτε στη Βιέννη ούτε στο Βερολίνο όπου τον έστειλε ο τότε υπουργός της παιδείας Τ. Μαγιορέσκου, να συγγράψει μια διατριβή που θα του εξασφάλιζε τον τυπικό αλλά απαραίτητο τίτλο του δόκτορα, με τον οποίο, όπως του είχε υποσχεθεί, θα του εμπιστευόταν μια πανεπιστημιακή έδρα. Ο Εμινέσκου, άπληστος για πολύπλευρη γνώση και βασανιζόμενος από βαθύτερες πνευματικές αγωνίες, ενέκυπτε ταυτόχρονα στον Πυθαγόρα, στον Κάντ, στον Σοπενχάουερ, στο θεοσοφικό ορφισμό, στον Ζωροάστρη, στον Βούδα, στη σανσκριτική σοφία, στον αιγυπτιακό αποκρυφισμό και σχεδόν σάρκαζε την ιδέα μιας συστηματοποιημένης μελέτης. Ήταν ακόμα το δράμα της συνείδησής του που το μεγάλωσε η επαφή του με το ματεριαλισμό των Μαρξ - Ένγκελς, και δεν του επέτρεπε να επαναλάβει, και μάλιστα γραπτώς σε μια διατριβή, «αλήθειες», στις οποίες αυτός ο αναρχικός δεν πίστευε πια, και να προσαρμοσθεί σε φόρμουλες που αυτός, αντίθετα, αισθανόταν την ορμητική

ανάγκη να πολεμήσει και να καταργήσει. «Βέβαια, ο τίτλος του δόκτορα θα τακτοποιούσε τις σχέσεις μου με τον κόσμο» γράφει ο ίδιος σ' αυτή την περίοδο, «όμως δε θα μπορούσα, υστέρη από έναν τέτοιο συμβιβασμό, να τακτοποιηθώ και να συμφιλιωθώ με την επαναστατημένη και ανειρήνευτη συνείδησή μου».

Έτσι ο Εμινέσκου επιστρέφει στο Ιάσιο γεμάτος από ποιητικές επιτυχίες και από τις πιο αλλοπρόσαλλες γνώσεις, όμως δεν κομίζει κανένα τυπικό τίτλο, όπως περίμενε ο πατέρας του και ο Μαγιорέσκου. Η μετάφρασή του στα ρουμανικά του έργου του Καντ *Κριτική της καθαρής λογικής* δεν αρκεί και πολύ λιγότερο το πλήθος των οραμάτων του και των ποιημάτων του που τον είχαν επιβάλει στη συνείδηση των κορυφαίων λογίων της χώρας του σαν σπουδαίο ποιητή! Ο Εμινέσκου αποκτά φήμη αποτυχημένου σπουδαστή. Παρ' όλο αυτό ο νεαρός ποιητής φλέγεται να χρησιμοποιήσει τις αναντίρρητες ικανότητές του στον τόπο του. Ο Γκεόργκε Γκαλινέσκου, στο βιβλίο του *Η ζωή του Εμινέσκου*, αναφέρει πως ο νεαρός ποιητής αποτάθηκε τότε, σπρωγμένος από τη στυγνότητα της βιοτικής ανάγκης, να γράψει σ' έναν φίλο του, ζητώντας να του βρει εργασία: «Ζήτησε μια οποιαδήποτε θέση, έστω και ασήμαντη. Δεν έχω αξιώσεις και ξέρω να ζω με ελάχιστα. Μην πεις γι' αυτό τίποτα σε κανένα. Θα με ρωτήσεις, γιατί αποτεινόμενος σε σένα και όχι σε πρόσωπα με μεγαλύτερη επιρροή. Ναι, αλλά χρειάζεται δύναμη για ν' απευθυνθείς σε πρόσωπα που όταν σε χαιρετούν, νομίζουν ότι σε τιμούν επειδή και μόνο σου αποτεινούν το λόγο».

Η πρώτη θέση που προσφέρθηκε στον Εμινέσκου και τη δέχτηκε μ' ενθουσιασμό, ήταν η διεύθυνση της Βιβλιοθήκης του Ιασίου. Πάντα κάτω από τη σκιά των βιβλίων η ανήσυχη και αγχώδης ψυχή του ποιητή αισθανόταν γαλήνη και ασφάλεια, όπως σε καταφύγιο. Όμως παρ' όλο το ζήλο του με τον οποίο πλούτισε το ίδρυμα με πολύτιμα και σπάνια χειρόγραφα του '16, του '17 και του '18 αιώνα που ο ίδιος ανακάλυψε κι έφερε στο φως, απολύθηκε από τη Βιβλιοθήκη για «διοικητική ανεπάρκεια», ύστερα μάλιστα από δίκη που προκάλεσαν οι συκοφαντίες των αντιπάλων του που τον φθονούσαν. Με τη φροντίδα του Μαγιорέσκου διορίζεται υστέρη καθηγητής της Λογικής και της Γερμανικής γλώσσας στο Ακαδημαϊκό Ινστιτούτο. Αλλά και εκεί ο υπερβολικός επιστημονικός του ζήλος τον βλάπτει αντί να τον ωφελήσει και απολύεται. Τότε διορίζεται σχολικός επιθεωρητής. Χειρότερα. Με την επαφή του με τη σχολική πραγματικότητα της υπαίθρου που βρισκόταν σε απερίγραπτα χάλια, η συνείδησή του επαναστατεί. Καταγγέλλει αμέσως, γράφει ο Γκαλινέσκου, στις προϊστάμενες αρχές πως στην υπαίθρο τα σχολεία είναι κλειστά 6 μήνες το χρόνο, γιατί οι κοινότητες, σ' έναν τόπο γεμάτο δάση, δεν πρόβλεπαν για καυσόξυλα. Άλλα σχολεία τα χρησιμοποιούσαν οι νομάρχες και οι έπαρχοι για ιδιωτικές αποθήκες όπου συγκέντρωναν τα σαλαμικά τους και τις προμήθειες γενικά των τροφίμων τους, και άλλα πάλι τα χρησιμοποιούσαν οι κοινοτάρχες για αποθήκες κτηνοτροφών. Επιπλέον, οι μέθοδοι διδασκαλίας ήταν τρισάθλιες και οι νομάρχες κατακρατούσαν τους μισθούς των δασκάλων. Ο Εμινέσκου γράφει σε μια έκθεση προς το Γενικό Επιθεωρητή: «Όπως ο ήλιος παραμένει στη θέση του εκατομμύρια χρόνια όποιες και να υπήρξαν οι γεωκεντρικές και ηλιοκεντρικές γνώμες των ανθρώπων, κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο οι ανθρώπινες γνώμες δεν μπορούν να επηρεάσουν τον φυσικό ρουνο των πραγμάτων. Γονείς βουτηγμένοι στη φτώχεια και στην αθλιότητα, παιδιά γυμνά, πεινασμένα και άρρωστα, δάσκαλοι αμαθείς και

κακοπληρωμένοι, διοικητικό προσωπικό τελείως περιττό που συμβάλλει μόνο στην επιβάρυνση της φορολογίας, μιας φορολογίας που στηρίζει και διατηρεί μια τέτοια απαράδεκτη κατάσταση πραγμάτων. Δεν μπορείς με σάπιο ξύλο, με μολυβένια καρφιά και με κακό τεχνίτη να φτιάξεις ένα γερό τραπέζι. Το σχολείο θα είναι καλό, όταν ο παπάς του χωριού θα είναι καλός, τα φορολογικά βάρη ελάχιστα, όταν οι έπαρχοι θα ξέρουν να διοικούν και θα γνωρίζουν πολιτική οικονομία, όταν οι δάσκαλοι θα είναι καλοί παιδαγωγοί, όταν με μια λέξη το σχολείο θα είναι σχολείο, το κράτος κράτος και ο άνθρωπος άνθρωπος».

Ύστερα απ' αυτή την έκθεση, ο Εμινέσκου απολύεται και από σχολικός επιθεωρητής, με μόνο κέρδος μια νέα και πολύτιμη εμπειρία κι ένα πλήθος από φολκκλωριστικά θέματα που σαν μέλισσα περισυνέλεξε από τα στόματα των αγροτικών πληθυσμών.

Στα 1876, για ένα μισθό πείνας, αναλαμβάνει στο Ιάσιο τη διεύθυνση της εφημερίδας «Ταχυδρόμος», που τη γράφει ολόκληρη μόνος του. Εργάζεται μέρα - νύχτα. Σχεδόν δεν κοιμάται. Είναι όμως αποφασισμένος να επιβληθεί και σαν δημοσιογράφος και σαν ποιητής. Γίνεται μέλος της φιλολογικής Λέσχης «Ζουνίμεα» και μέσα σε λίγο καιρό ο θυελλώδης δυναμισμός της προσωπικότητάς του επισκιάζει όλους τους άλλους. Απ' αυτή τη στιγμή η δόξα πλέκει για τον Εμινέσκου το πιο οδυνηρό στεφάνι που φόρεσε ποτέ ποιητής. Τον ίδιο χρόνο, 1876, συμβαίνουν δύο σημαντικά γεγονότα για τον Εμινέσκου: γνωρίζεται με την ποιήτρια του Ιασίου, Βερόνικα Μίκλε, και χάνει τη λατρευτή του μητέρα Ραλούκα. Τα ποιήματά του, όσο και τα διάφορα δημοσιεύματά του στον «Ταχυδρόμο», προκαλούν τέτοια εντύπωση, ώστε ο Τ. Μαγιορέσκου τον καλεί στο Βουκουρέστι στη σύνταξη της μεγάλης και επίσημης εφημερίδας του συντηρητικού κόμματος «Τίμπουλ» (Χρόνος), και ο φτωχός ποιητής, για να μπορέσει να μεταφέρει τις αποσκευές του στην πρωτεύουσα, κάνει έρανο. Αν και στρατευμένος σε μια αντιδραστική εφημερίδα, ο Εμινέσκου αρνείται να υπερασπίσει τις καπιταλιστικές και συσκοτικές θέσεις. Η πρόοδος που επιθυμεί διάπυρα και επιδιώκει με δημοσιογραφικές και φιλολογικές μάχες που τον κάνουν γνωστό σ' όλη τη χώρα, δε γίνεται με τον ταχύ ρυθμό που ζητά. Γιατί ολόκληρη η οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας βρίσκεται στα χέρια των ξένων πλουτοκρατών που έχουν φέρει και επιβάλει στον τόπο τη γλώσσα τους και τα ήθη τους. Αυτός ο τάχα «μοντερνισμός» των πλούσιων ξένων όχι μόνο διαδίδεται και κατακτά τη ρουμάνικη κοινωνία, αλλά και συντρίβει κάθε δεσμό των πληθυσμών των πόλεων με την αυτόχθονη πραγματικότητα. Για την εισβολή των ξένων και των νοσηρών συνηθειών που μαστιγώνει σαδιστικά στην περίφημη «Τρίτη Επιστολή» του, γράφει στα 1881 σε άρθρο του:

«Το θεμελιακό ζήτημα για την ιστορία και την εξέλιξη αυτής της χώρας, είναι να παραμείνει το ρουμάνικο στοιχείο πρωταρχικό και κυρίαρχο. Αυτό πρέπει να δώσει μορφή στο κράτος, να επιβάλει τη γλώσσα του, τις τιμές και γενναιόφρονες τάσεις του, την υγιέστατη, λογική του, τις παραδόσεις του, την ηθική του. Κοντολογίς, το αυτόχθονο πνεύμα πρέπει να είναι ο οδηγός και το μέτρο της εξέλιξης και της ανάπτυξής μας. Θέλουμε ένα κράτος εθνικό και όχι κοσμοπολίτικο. Μια Ρουμανία, όχι μια Αμερική στον Δούναβη».

Μια τέτοια πυρετώδης και αντίθετη στα συμφέροντα της άρχουσας ντόπιας και ξένης τάξης δημοσιογραφική δραστηριότητα επισύρει μοιραία την οργή και το μίσος των κρατούντων. Όσο ο Εμινέσκου ανεβαίνει στις ψηλότερες βαθμίδες της πολιτικής και πνευματικής ζωής, μέσα στην ίδια πια την πρωτεύουσα που είδε όλες τις φάσεις της δημιουργίας του αλλά και του μαρτυρίου του, τόσο οι αντίπαλοί του σηματοδεύουν αυτόν τον ανυποχώρητο πατριώτη και τον πληγώνουν καθημερινά με βέλη φαρμακερά κι ανέντιμα. «*Αν θα χαθώ*», γράφει σ' ένα φίλο του, «*θα χαθώ από τις συκοφαντίες των λυσσασμένων εχθρών μου*». Στον ίδιο φίλο γράφει, υστέρα από λίγο καιρό, πως η υγεία του έχει σοβαρά κλονιστεί, πως δεν κοιμάται, πως κι αν λίγο κατορθώσει να κοιμηθεί, τρομεροί εφιάλτες ταράζουν τον ύπνο του. «*Δεν αντέχω πια. Έχω ανάγκη από ανάπαυση. Κι αυτή την ανάπαυση που μπορεί να την έχει κι ένας εργάτης εργοστασίου, εγώ δεν μπορώ να την έχω. Ας πέθαινα καλύτερα.*»

Στις 3 Ιουλίου 1883 η ίδια εφημερίδα που τον εκμεταλλεύτηκε τόσα χρόνια, δημοσιεύει την έξης ψυχρή αγγελία: «*Ένας από τους συνεργάτες αυτού του φύλλου, ο Μιχάι Εμινέσκου, έπαυσε να συγκαταλέγεται μεταξύ του συντακτικού προσωπικού του, επειδή προσεβλήθη από σοβαρή ασθένεια. Θέλουμε ωστόσο να ελπίζουμε ότι η απουσία του τόσο εκτιμώμενου συναδέλφου δε θα διαρκέσει πολύ.*»

Ο ποιητής θα μπορούσε ακόμα να σωθεί, αν η αδιαφορία των ανθρώπων ήταν λιγότερο στυγνή. Ακόμα κι αυτός ο «*προστάτης*» του, ο Μαγιορέσκου, όταν μαθαίνει πως ο Εμινέσκου δεν έχει χρήματα να πληρώσει τα νοσήλεια σε μια νευρολογική κλινική της Βιέννης όπου εσπευσμένα και με φροντίδα του σπουδαίου ελληνορουμάνου ποιητή Βασίλη Αλεξανδρή και άλλων φίλων μετακομίστηκε, και ότι γι' αυτό το σκοπό διενεργείται έρανος στο Βουκουρέστι, άπαντα με κυνισμό ότι ο ποιητής, κατά τη γνώμη του, ήταν τόσο ολιγαρκής που σχεδόν δεν αισθανόταν υλικές ανάγκες! Ο ποιητής, κατά τη γνώμη ενός ανθρώπου που είχε διατελέσει και υπουργός της παιδείας, δεν είχε ανάγκη καλής τροφής, ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, θέρμανσης, ανθρώπινης στέγης και ανάπαυσης.

Δεν τα είχε αυτά τα στοιχειώδη ο Εμινέσκου; Θα ρωτήσει κανείς. Όχι. Δεν τα είχε. Ζούσε σε φτωχά γυμνά δωμάτια, ασκούπιστα, αραχνιασμένα που άλλαζε συχνά, γιατί δεν μπορούσε τακτικά να πληρώνει το νοίκι. Στο ποίημά του «*Οι συλλογισμοί του φτωχού Διονύση*», που αν και στηρίζεται, όπως τόσα εμινεσικά ποιήματα, σ' ένα παραμύθι, καθρεφτίζεται αρκετά το δράμα της μοναξιάς και της φτώχειας του ποιητή, που ο μισθός της εφημερίδας δεν μπορούσε να καλύψει τις στοιχειώδεις ανάγκες του μέσα σε μια κοινωνία τρομακτικών αντιθέσεων πλούτου, γλιδής και αθλιότητας. Ο ποιητής έγραφε και κάπνιζε αδιάκοπα φτηνά τσιγάρα, σχεδόν δεν έτρωγε και το χειμώνα τουρτούριζε δίχως ένα ξύλο στη σόμπα, τριγυρισμένος από σκουπίδια, κατσαρίδες, ποντίκια και βουνά από δημοσιογραφικό χαρτί. Η υπερένταση των ψυχοπνευματικών του δυνάμεων, η φοβερή μοναξιά, ο υποσιτισμός, η έλλειψη κάθε ανάπαυσης και ψυχαγωγίας, άλλα ίσως και το ανικανοποίητο ερωτικό πάθος του προς τη Βερόνικα Μίκλε, του κλόνισαν ανεπανόρθωτα την υγεία. Στην αρχή του επόμενου χρόνου, όταν ο ποιητής επιστρέφει στη Ρουμανία από τη Βιέννη, όχι μόνο δεν έχει θεραπευθεί, αλλά και οι διανοητικές του λειτουργίες βρίσκονται σε συνεχή διαταραχή. Ο Εμινέσκου είναι τρελός. Αφού για κάμποσο καιρό γίνεται στόχος περιέργειας στους δρόμους του Βουκουρεστίου, κλείνεται τελικά σ' ένα

δημόσιο ψυχιατρείο, απ' αυτά που δε διαφέρουν από την κόλαση και όπου ο μεγάλος αυτός ποιητής βρίσκει τραγικό θάνατο στα 1889, σε ηλικία 39 ετών, όταν ένας συντρόφισμος τρελός, ανεπιτήρητος πάνω στην κρίση του, χτυπά με μια μεγάλη πέτρα το πιο υπέροχο κεφάλι της Ρουμανίας και το συντρίβει. Ύστερα απ' όλα αυτά τα βάσανα δεν είναι άξιο απορίας γιατί στη νεκρική μάσκα του Εμινέσκου που είδαμε στο Βουκουρέστι, είναι απλωμένη μια σχεδόν χαμογελαστή, ανακουφιστική γαλήνη που επιτέλους του χάρισε ο θάνατος.

Δίχως να 'χουμε την πρόθεση ν' ανασκευάσουμε την ερωτική ζωή του Εμινέσκου, δεν μπορούμε σ' αυτό το βιογραφικό πόνημα να μην αναφέρουμε τη Βερόνικα Μίκλε που υστέρησε απ' το θάνατό του αποσύρθηκε σε μοναστήρι, για να πεθάνει μέσα σ' έξι μήνες κι αυτή. Τραγουδώντας την σ' όλη του τη ζωή ο Εμινέσκου προίκισε τη ρουμάνικη ποίηση με τα πιο αιθέρια ερωτικά τραγούδια που μέχρι σήμερα, μελοποιημένα, τα τραγουδάει ο ρουμάνικος λαός.

Η Βερόνικα γεννήθηκε κοντά στο Νασάουντ και δεκατεσσάρων χρονών παντρεύτηκε τον καθηγητή του πανεπιστημίου Στέφανο Μίκλε που ήταν σαραντατεσσάρων. Ο Εμινέσκου την πρωτογνωρίζει στη Βιέννη όπου είχε πάει με τον διακεκριμένο και ώριμο σύζυγό της. Αυτή, γυναίκα ερωτιάρα, ανικανοποίητη και ευαίσθητη στην ποίηση, γοητεύτηκε ευθύς από τον ωραίο, εύγλωττο και αρρενωπό Εμινέσκου που σαν ποιητής δεν της ήταν άγνωστος. Ποιήματά του που είχαν δημοσιευτεί στο περιοδικό «Φαμίλια», η Βερόνικα τα είχε αποστηθίσει, και όταν ο νεαρός Εμινέσκου της έκανε τον ξεναγό στη Βιέννη, κάτω από τις δεντροστοιχίες των δρόμων της η Βερόνικα απάγγελνε συνεπαρμένη τους στίχους του. Φυσικά, το γλυκό βέλος δεν άφησε άτρωτο και τον ποιητή. Όμως η κοινωνική θέση της έγγαμης αυτής γυναίκας τον υποχρεώνει σ' έναν πλατωνικό έρωτα, σε μια ενατένιση μόνο λατρείας. Ακόμα και στο Ιάσιο όπου κατοικούν οι Μίκλε και εγκαθίσταται ο ποιητής στα 1874, η ερωτική αλληλογραφία τους διατηρήθηκε στα όρια της πιο άψογης και προσεκτικής μυστικότητας. Η νεαρή γυναίκα τον δέχεται στο φιλολογικό «σαλόνι» όπου συζητούν οι γνωστότεροι διανοούμενοι, και ο Εμινέσκου διαβάζει κάποτε κάποτε στίχους του. Μα ποτέ ερωτικούς! Όσα τραγούδια τρυφερά και γεμάτα περιπαθείς επικλήσεις γράφει ο ποιητής για να ανακουφιστεί από τον σχεδόν οδυνηρό ερωτικό πόθο του, δεν τα δημοσιεύει, για να μην εκθέσει μια έγγαμη γυναίκα. Η Βερόνικα που δε θέλει να διακινδυνεύσει την υψηλή και ασφαλισμένη κοινωνική θέση της, μαλώνει τον ποιητή ακόμα και όταν στρέφει ασυγκράτητος τα φλογερά βλέμματά του πάνω της. Δεν πρέπει να προδοθεί με κανένα τρόπο το μυστικό του αμοιβαίου έρωτά τους. Έτσι, μπροστά στον κόσμο εκείνη του φέρεται αδιάφορη και ψυχρή, και η αξιοπρέπεια κι ο ανδρισμός του νέου πληγώνονται συχνά. Όταν ο Εμινέσκου αναχωρεί για το Βουκουρέστι, δεν μπορεί ούτε να την αποχαιρετήσει. Της αφήνει ένα σπαραχτικό γράμμα που διαβάζοντάς το αυτή η φιλάρεσκη γυναίκα, κανείς δεν ξέρει, αν πόνεσε ή αν ευχαριστήθηκε που ένας ποιητής την αγαπούσε με τόσο πάθος.

Μόνο σαν πέθανε ο Στέφανος Μίκλε (6 Αυγούστου 1879), ο δεκάχρονος αυτός έρωτας θα δοκιμάσει να υπερπηδήσει το πλατωνικό φράγμα. Και όμως, απ' αυτή τη στιγμή η ερωτική περιπέτεια του Εμινέσκου και της Βερόνικας χάνει τη ρομαντική γοητεία του απαγορευμένου καρπού. Τον Οκτώβριο του 1879 η Βερόνικα, χήρα, βρίσκεται στο Βουκουρέστι και ο επί τόσα χρόνια καταπιεσμένος ερωτικός

πόθος τους ξεσπά σε «μια θεία μέθη ευτυχίας και τρέλας». Ακολουθούν τρία χρόνια ερωτικής ζωής, γεμάτα από την υπερήφανη φτώχεια του Εμινέσκου, τα καπρίτσια, τη φιλαρέσκεια, τις ζήλειες της Βερόνικας, τους συχνούς καυγάδες και τις επανασυμφιλιώσεις τους. Στο μεταξύ το λογοτεχνικό άστρο του Ίον Λούκα Καρατζιάλε, φίλου του Εμινέσκου και κατά δύο έτη νεότερου, ανατέλλει φωτεινό, και η φιλάρεσκη Βερόνικα στρέφεται τώρα και προς αυτόν. Η αποκάλυψη αυτή για τον Εμινέσκου είναι οδυνηρή σαν μια διπλή προδοσία. Όμως σύγχρονα και αποδεσμευτική, όπως ίσως μπορεί να αποδείξει η απάντηση του Εμινέσκου σε γράμμα που η Βερόνικα έστειλε στον ποιητή, αμέσως μετά το θάνατο του συζύγου της, και όπου του δήλωνε πως τώρα πια μπορεί να ενωθεί για πάντα μαζί του.

Να με πόσο ιπποτισμό, αγάπη κι ευγένεια της απαντά ο ποιητής:

Γλυκιά μου φίλη, εσύ ξέρεις καλά πως αν είναι κάποιος που να εκτιμά τη σοβαρότητα της απώλειας που σ' έπληξε, αυτός είμαι εγώ! Εξαιτίας αυτού του δυστυχήματος, εσύ, από την ασφαλισμένη, υψηλή και σεβαστή θέση όπου ζούσες, βρίσκεσαι μεμιάς εκτεθειμένη σε αλλαγές που δεν είχες προβλέψει, αλλαγές που μια άπραγη γυναίκα σαν κι εσένα, δεν μπορεί να αντιμετωπίσει. Κι αν η γαλήνη ενός σίγουρου λιμανιού στη ζωή είναι η αληθινή ευτυχία, εσύ τουλάχιστο την απόλαυσες, δίχως ποτέ να γνωρίσεις τα βάσανα και τους πόνους που δημιουργούν οι στυγνές βιοτικές δυσχέρειες. Είχες ένα στήριγμα και, όπως εγώ ο ίδιος καλά γνωρίζω, πάντα το σεβάστηκες. Και τώρα επέτρεψέ μου να μιλήσω και για τον εαυτό μου, για κείνη την οδυνηρή μα βαθιά ευτυχία, που μια φευγαλέα, χειραψία σου, το χαμόγελο σου, το βλέμμα σου σκόρπιζαν στην παντέρμη και στερημένη από κάθε χαρά ζωή μου. Παρ' όλο αυτό δε θα ξεχάσω πως αυτή η ευτυχία μου δόθηκε μέσα στο σπίτι του.

Εσύ ξέρεις, γλυκιά μου φίλη, πως μέσα στο αίσθημα για το οποίο σου μιλώ, δεν υπάρχει τίποτα το χυδαίο, τίποτα που να 'χει σχέση με την ηδονή, μπροστά στην οποία γονατίζει το πλήθος εκείνων που αυτοαποκαλούνται ευτυχισμένοι, ούτε ακόμα και με τις φυσιολογικές αξιώσεις μιας υγιούς νεότητας.

Ούτε τα νιάτα σου ούτε η ομορφιά σου ούτε οι πνευματικές αρετές σου και οι φυσικές χάρες σου ήταν η αφορμή του αισθήματος εκείνου που τόσο βαθύ ίσκιο έριξε πάνω σε ολόκληρη τη ζωή μου. Εγώ δεν τολμώ να του δώσω ένα όνομα και ούτε του έδωσα ποτέ.

Συχνά υπάρχουν νόμοι, μαθηματικά αινίγματα που για τη λύση τους αρκεί η γνώση ενός δεδομένου. Συχνά πάλι ένα ολόκληρο πολύπλοκο σύνολο από αιτίες λύνεται ξαφνικά από μια μόνη άγνωστη αφορμή. Έτσι η ζωή μου, παράξενη και ακατανόητη, ακόμα και για όσους με γνωρίζουν, δεν έχει κανένα νόημα δίχως εσένα. Ούτε και ξέρω γιατί είσαι αχώριστη από κάθε μου σκέψη ούτε και νοιάζομαι να το μάθω, γιατί σε τίποτα δε θα με ωφελούσε. Όμως, ανάμεσα σ' έμένα και σ' εσένα υπάρχει ένας ανεξήγητος δεσμός, ένας δεσμός αιώνιος, ανάμεσα ατή ζωή μου και στη ζωντανή παρουσία σου πάνω στη γη.

Βερόνικα, είναι η πρώτη φορά που σου γράφω καλώντας σε με τ' όνομά σου, η πρώτη που τολμώ ν' απλώσω στο χαρτί τα γράμματα που το σχηματίζουν. Δε θα' θελα να σου το πω, άλλα εσύ δεν ξέρεις πόσο σ' αγάπησα

και πόσο σ' αγαπώ. Σε τέτοιο σημείο, που θα μου ήταν πιο εύκολο να εννοήσω έναν κόσμο δίχως ήλιο, παρά τον εαυτό μου δίχως τον έρωτά μου για σένα...

Στην απορία που μπορεί να γεννήσει το τελευταίο γράμμα του Εμινέσκου στη Βερόνικα, μπορούν ίσως ν' απαντήσουν οι τέσσερις παρακάτω στίχοι από ένα ερωτικό του ποίημα:

*Γιατί με μάτια ειδωλολάτρη
θλιμμένα πάντα σ' αγαπούσα,
μάτια που μου κληροδότησαν
οι πρόγονοί μου οι μακρινοί.*

Στο λυρικοδραματικό έργο του Εμινέσκου καθρεφτίζεται όλη του η ζωή, μια ζωή φαινόμενο δυναμισμού, δράσης και δίψας για περισσότερη δικαιοσύνη και ελευθερία. Αγνός πατριώτης, τίμιος, περήφανος, εργατικός, θαρραλέος, ανθρωπιστής οραματίστηκε από τους πρώτους στον αιώνα του την πολιτική, κοινωνική και οικονομική απελευθέρωση του ρουμανικού λαού. Γι' αυτές ακριβώς τις απaráμιλλες αρετές του ο Γολγοθάς του υπήρξε τόσο ανηφορικός και τραχύς. Εθνική καθαρά φυσιολογία ενσαρκώνει ακόμα και στη φθαρτή της μορφή τον τέλειο τύπο του ρουμάνου ανθρώπου, τόσο μάλιστα έντονα, ώστε όταν γνωρίσεις τον Εμινέσκου με τ' αδρά χαρακτηριστικά και τη λιονταρίσια χαιτή που διατηρούσε στον αυχένα του, να μην μπορείς πια να ξεχωρίσεις το πρόσωπό του από το πρόσωπο της Ρουμανίας.

Σαν ανθρώπινος χαρακτήρας συγκέντρωνε τις αντιθέσεις όλων των μεγάλων ποιητών: τρυφερός, βίαιος, ευαίσθητος, σαρκαστής, συμπονιαρής, μαστιγωτής, λογικός και παράλογος, τυπικός κι ασυμβίβαστος... Όμως αυτός ο χαλύβδινος και περήφανος αγωνιστής συχνά, πολύ συχνά, έκλαιγε, μα κανένας δεν τον έβλεπε έξω από τους γυμνούς τοίχους του δωματίου του, τις αγαπημένες του λίμνες, τα δάση και τα ποτάμια που αχόρταγα έκλεισε μέσα στα ποιήματά του. «*Ο Εμινέσκου*» ειπώθηκε «είναι τ' ωραιότερο δάκρυ της Ρουμανίας». Και είναι. Δίχως αυτόν τίποτα δε θα ξέραμε για την ψυχή της ωραίας και μεγάλης αυτής χώρας. Διαβάζοντάς τον ακούμε το θρο και τη βουή των δασών της, τον παφλασμό των καταρρακτών της, τους φλοίσβους των ποταμών της, το παράπονο της ελληνικής φόρμιγγας που επιζει στα χείλη των βοσκών της. Νιώθουμε την παρθένα δύναμη των Καρπαθίων, αντιλαμβανόμαστε τις διαστάσεις της παγκοσμιοότητας και της αιωνιότητας. Αντλούμε ακόμα θάρρος και στον αιώνα μας, όταν τον ακούμε να λέει:

«Ο ποιητικός λόγος είναι μέσο να εκφράζεις τη σκέψη σου. Είναι σύνθημα για τις συνέργειες, τρόπος να βάζεις στο κεφάλι του αναγνώστη το φως των ιδεών. Όσοι κατηγορούν τα ποιήματά μου για τραχύτητα, επειδή τους ενοχλεί το περιεχόμενό τους, παραβλέπουν την αμείλικτη πραγματικότητα που εκφράζουν. Λυπάμαι, άλλα σε τούτο τον τόπο δεν υπάρχουν άνδρες που να 'χουν το θάρρος ν' αποκαλούν τα πράγματα με τ' όνομά τους».

Φτωχέ μου Μιχάι! Πόσο βιάστηκες να γεννηθείς... Αν ήταν στο χέρι σου να καθυστερήσεις μερικές δεκαετίες τη γέννησή σου, κι ερχόσουν σήμερα, σε πόσες δάφνες θα πατούσες, στρωμένες απλόχερα και παντού από τη σοσιαλιστική σου πατρίδα.

Το έργο του

Οι περισσότερες δημιουργίες του ποιητή είδαν το φως της δημοσιότητας μετά το θάνατό του, σε διάφορες εκδόσεις. Αναφέρουμε, ενδεικτικά: *Opere (Άπαντα)*, τόμοι α' - γ', *Poezii tipărite în timpul vieții (Ποιήματα δημοσιευμένα κατά τη διάρκεια της ζωής του)*, εκδόσεις «Fundatia pentru Literatură și Artă, Regele Carol al II-lea», Βουκουρέστι 1939 / 1943 / 1944, *Opere (Άπαντα)*, τόμοι δ' - ε', *Poezii postume. Anexe. Introducere. Tabloul edițiilor (Μεταθανάτια ποίηση. Παραρτήματα. Εισαγωγή. Πίνακας των εκδόσεων)*, εκδόσεις της Ρουμανικής Ακαδημίας, Βουκουρέστι 1952 / 1958, *Opere (Άπαντα)*, τόμος στ', *Literatura populară, Introducere. Poeme originale de inspirație folclorică, Lirica populară, balade. Dramatice. Basme în proză, Irmoase. Paremiologie. Note și variante. Anexe. Exerciții și moloz. Caetul anonim, Bibliografie, Indici (Λαϊκή λογοτεχνία, Εισαγωγή, Γνήσια ποιήματα λαϊκής έμπνευσης, Λαϊκή λυρική, μπαλάντες. Δραματικά. Παραμύθια. Ιρμολόγια. Παροιμίες)* εκδόσεις της Ρουμανικής Ακαδημίας, Βουκουρέστι κ.λπ.²

Μιχαήλ Εμινέσκου, ο ποιητής, απόστολος, και προφήτης των Ρουμάνων³

Για να γράψει κανείς για τον Μιχαήλ Εμινέσκου, είναι πράγμα αρκετά δύσκολο, γιατί απαιτείται νάχει μελετήσει βαθειά και ευσυνείδητα τη ζωή και το έργο του μεγάλου αυτού ποιητή, που δεν στάθηκε μονάχα τέτοιος, παρά υπήρξε ό,τι ανώτερο και υπέροχο από ψυχικής και ιδεολογικής απόψεως για το ρουμανικό έθνος, που τόσο φλογερά τον αγάπησε. Εμείς δεν έχουμε την αξίωση πως μελετήσαμε με τη πρεπούμενη σοβαρότητα ούτε τη ζωή του ούτε το έργο του και γι' αυτό το λόγο, το άρθρο μας αυτό ούτε μελέτη είναι, ούτε εργασία που να τη χαρακτηρίζει έστω και η παραμικρή υποκειμενικότητα. Είναι απλώς ένα ταπεινό σημείωμα που ο μόνος του σκοπός απομένει μια πρώτη εισαγωγή στη γνωριμία της πλατείας και ενδιαφέρουσας φυσιογνωμίας του ρουμάνου ποιητή και ίσως μια αρχή για την κατοπινή γνωριμία των επιφανεστερών ρουμάνων λογοτεχνών, που θέλουμε και πρέπει να κάνουμε, στο ελληνικό κοινό.

Δεν ξέρω αν κάνω καλά εγκαινιάζοντας αυτή τη μικρή προσπάθεια με τον Μιχαήλ Εμινέσκου. Φοβούμαι μήπως η απειρία μου στο να παρουσιάζω έστω και σε σύντομα άρθρα μια άγνωστη ξένη φυσιογνωμία δεν θα μπορέσει να αναδείξει όσο πρέπει την αξία του ποιητή αυτού δίπλα στους κατοπινούς που θα τον ακολουθήσουν

² Για περισσότερες πληροφορίες, βλέπε Ion Crețu, *Mihail Eminescu (biografie documentară)* [Μιχαήλ Εμινέσκου (τεκμηριωμένη βιογραφία)], εκδόσεις Editura pentru Literatură, Βουκουρέστι 1968. Βλέπε επίσης Μαρία Μαρινέσκου-Χύμου, *Ελληνορουμανικές πνευματικές σχέσεις*, εκδόσεις Τροχαλία, Αθήνα 1995, κεφάλαιο «Ένας από τους τελευταίους ρομαντικούς ποιητές: ο Μιχαήλ Εμινέσκου (1850-1889)», σσ. 113-119. Στην Ελλάδα, μεταφράσεις έργων του σε τόμους δημοσιεύθηκαν ως εξής: Μ. Εμινέσκου, *Ποιήματα*, μετάφραση Ρ. Μπούμη-Παπά, εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 1964, Μ. Εμινέσκου, *Ο Δακρυγέννητος*, μετάφραση Γ. Αναγνωστόπουλου εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1992, Μ. Εμινέσκου, *Ο εωσφόρος - Ποίηση*, μετάφραση Δ. Ραβάνη-Ρέντη, εκδόσεις Θουκυδίδης, Αθήνα 1989, Μ. Εμινέσκου, *Ο Υπερίων - Ποίηση*, μετάφραση Ν. Τέντα, εκδόσεις Ερωδός, Θεσσαλονίκη 2005 και Μ. Εμινέσκου, *Ο φτωχο-Διώνυσος*, μετάφραση Κ. Τσοπάνη, εκδόσεις Νοών, Θεσσαλονίκη 2009.

³ Αντώνης Μυστακίδης, *Βαλκανική Λογοτεχνία*, τεύχη 8-12^ο, Αθήνα, Μάρτιος 1938, σσ. 215-219.

σ' αυτές τις σελίδες και που δεν θα δυνηθούν να συγκριθούν με την τεράστια φυσιογνωμία του· γιατί, ας ειπωθεί ευθύς εξ αρχής, ο Εμινέσκου είναι η φωτεινότερη, η πνευματικότερη και η επιβλητικότερη ποιητική μορφή των ρουμανικών γραμμάτων, ένας Παλαμάς της Ρουμανίας, που κατά βάθος σμίγει με τον δικό μας από διανοητικής και αποστολικής απόψεως, θέλοντας μ' αυτό να τονίσω την μεγαλοψυχία, τη δίψα για την αλήθεια και την οικουμενικότητα των δύο αυτών κολοσσών. Μην τον φαντασθείτε γέρο τον ρουμάνο ποιητή, ούτε ηλικιωμένον άνθρωπο, μετρημένο και αποφθεγματικό, μ' όλα τα χαρακτηριστικά του καλού νοικοκύρη που έχει το «καιρό» του να σκέπτεται. Ο Εμινέσκου υπήρξεν ο μόνος και αξεπέραστος μποέμ των ρουμανικών γραμμάτων, ψυχή διψασμένη για γνώσεις και θρεμμένη από τα πιο αγνά και ανθρωπιστικά αισθήματα, που έζησε μια άστατη και ασυνάρτητη ζωή, γεμάτη στερήσεις, θλίψεις και απογοητεύσεις.

Γεννημένος στα 1850 στο Βotoșani, μια βορεινή πολιτεία της Μολδαβίας, εσπούδασε τα πρώτα γράμματα στο Cernăuți. Η συνείδησή του όμως ξεπερνούσε τα στενά όρια του σχολείου, το άφησε γρήγορα και πήρε τους μεγάλους δρόμους, γυρίζοντας από πολιτεία σε πολιτεία με ένα επαρχιακό θεατρικό θίασο και προσπαθώντας να συλλάβει ολόκληρο το πνεύμα και το μεγαλείο της ρουμανικής γης, που τη λάτρευε και έμελλε αργότερο να την τραγουδήσει σε συγκινητικούς και φλογερούς στίχους. Αργότερα, το 1869, ο πατέρας του τον στέλνει στη Βιέννη να εξακολουθήσει τις σπουδές του. Εκεί, ο Εμινέσκου ασχολήθηκε σοβαρά με τη μελέτη του Ελληνορωμαϊκού πολιτισμού και της σύγχρονης φιλολογίας. Από κεί έστειλε, τον ίδιο καιρό, τα πρώτα του ποιήματα στο περιοδικό «Familia», που και σήμερα εκδίδεται στην Oradea Mare. καθώς και στο άλλο περιοδικό «Convorbiri literare». Ο κριτικός Τίτου Μαϊορέσκου που ταυτόχρονα ήταν άξιος πολιτικός και υπουργός, διέκρινε εξ αρχής το εξαιρετικό ταλέντο του ποιητή και τον βοήθησε να πάει να σπουδάσει στο Βερολίνο. Ο Εμινέσκου όμως, φύσει ονειροπόλος και αδιόρθωτος μποέμ, επέστρεψε στη Ρουμανία πριν προφτάσει να πάρει το πτυχίο του και από τότε έζησε με αρκετές στερήσεις και κόπους, πότε βιβλιοθηκάριος και πότε συντάκτης στην εφημερίδα «Timpul», στο Ιάσι και στο Βουκουρέστι. Το 1883 η αρρώστια που τον υπονόμει προ πολλού ξεσπά για πρώτη φορά· γιατρεύεται, και υστέρα από άλλες δυο τραγικές κρίσεις, πεθαίνει τρελός στο 1889!

Υπάρχουν μεγάλοι συγγραφείς, λέει κάποιος ρουμάνος κριτικός, που η φυσιογνωμία τους μένει ξεμοναχιασμένη σαν ένα σημάδι ιστορικό μιας εποχής ολόκληρης, σαν ένα επιβλητικό και ανεξίτηλο μνημείο, όπως είναι π.χ. ο Δάντης. Υπάρχουν όμως και άλλοι που η αισθαντικότητά τους απλώνεται σαν ήσκιος φωτεινός πάνω σε μια ολόκληρη εποχή και διαιώνίζεται σαν μια αστείρευτη πηγή για τους κατοπινούς. Ο Εμινέσκου είναι απ' αυτούς τους τελευταίους. Η φυσιογνωμία του δεν εξαντλήθηκε μέσα στην ιστορική στιγμή της ζωής και της εποχής του. Δεν αντιπροσωπεύει μονάχα τον καιρό του και τον τόπο του, παρά όλους τους καιρούς και όλους τους τόπους. Είναι ο πρώτος ρουμάνος ποιητής που ξεπερνά τα στενά όρια του τόπου του και αισθάνεται οικουμενικά με καταπληκτική αγνότητα και βαθύτητα. Τον βοηθά βέβαια και το γεγονός ότι πρόβαλε σε μια εποχή που, στον τόπο του, η πνευματική δημιουργία βρισκότανε στην αρχή της, γιατί μέχρι του Εμινέσκου η ρουμανική λογοτεχνία δεν είχε τίποτα το αξιοσημείωτο να παρουσιάσει.

Μα ακριβώς αυτό τον τιμά εξαιρετικά, και δίκαια ανακηρύχτηκε κορυφαίος και μεγάλος πνευματικός οδηγητής των Ρουμάνων, θέση που την κατέχει και σήμερα και θα την κατέχει πάντα.

Ο Εμινέσκου πρώτ' απ' όλα είναι λυρικός ποιητής. Ο λυρισμός του φαίνεται ακέραιος και μ' όλη του τη συγκινητική μεγαλοπρέπεια στα ερωτικά προ παντός ποιήματα του μοναχικού του βιβλίου. Η απλή έκφραση και η χάρη του αγνού αισθήματος είναι τα πρώτα στολίδια που τον χαρακτηρίζουν. Ο στίχος περνά μέσα από τη ρεματιά πότε μιας λεπτής τρυφερότητας, πότε μιας απαλής μμελαγχολίας και άλλοτε πλημμυρίζει από τις αντιλαλιές ενός ακαταμέτρητου και θλιβερού πόθου που τον εξυψώνει ακόμη περισσότερο η ασυνήθιστη βαθύτητα του στοχασμού, πάντα σ' αρμονική στάση με τη φύση. Η φύση για τον Εμινέσκου είναι το βασικό στήριγμα της ψυχής του. Είτε αγαπά, είτε φιλοσοφεί, το αίσθημα και η σκέψη του ζητά δικαίωση του στη μεγαλοπρέπεια και στο μυστήριο της φύσης, πότε κοσμικά βλεπόμενα και πότε μεταφυσικά. Το σκιερό δάσος, η λίμνη, η κρυστάλλινη πηγή και το φεγγάρι είναι τα πιο αγαπημένα στοιχεία της φύσης για τον Εμινέσκου. Από τη μεγαλοπρέπεια και την επιβλητικότητα του πρώτου, από την ονειροπόλα στάση του δεύτερου, από το τραγούδι του τρίτου και από τη μυστικιά φωτοχυσία του τελευταίου αντλεί ο ποιητής τις εμπνέουσες του, τις θαυμαστές εικόνες του, την απέραντη αναπαραστατική του δύναμη. Γιατί ο Εμινέσκου δεν είναι ένας ζωγράφος των σχημάτων, παρά ένας ζωγράφος του φωτός.

Τα φιλοσοφικά ποιήματα του Εμινέσκου μας δείχνουν περισσότερο από τ'άλλα την πολύπλοκη και βαθειά προσωπικότητα του ποιητή αυτού. Μέσα σ' αυτά αναφαίνεται η πεσσιμιστική αντίληψη που είχε για τον κόσμο και για τη ζωή, πρωτοφανής στα ρουμανικά γράμματα. Η ζωή είναι ένα τίποτε - ένα όνειρο του αιώνιου θανάτου και δεν αξίζει να τη ζήσει κανείς. Τρομερή απαισιοδοξία που δεν δικαιολογεί την άλλη μεριά της προσωπικότητάς του, τον άδολο εθνικισμό του και ενθουσιασμό για την πατρίδα. Και όμως ο Εμινέσκου δεν ήταν απαισιόδοξος παρά σα φιλόσοφος μονάχα και σαν ποιητής θρεμμένος από τις ιδέες του Schopenhauer. Η απαισιοδοξία του δεν ήταν το παράπονο ενός εγωϊστού με τη μοίρα του, παρά ήταν ο τύπος μιας «γαλήνιας μελαγχολίας» που έτρεφε για τη μοίρα της ανθρωπότητας γενικά. Ο Εμινέσκου ήταν φύσει αδιάφορος για κάθε τι το κοσμικό. Δεν ήταν εγωιστής. Ακόμα και η αγάπη του ήταν μονάχα ένα μέσον μιας περαστικής ψυχικής χαράς, θεωρούσε τη γυναίκα «σαν μια ατελή αντιγραφή ενός απραγματοποίητου πρωτότυπου». Του ήταν αδιάφορο ακόμα αν τον αγαπούσε ή όχι, κατά βάθος. Εκείνος έμενε θρονιασμένος πάντα ψηλά στο δικό του τον κόσμο, εκεί όπου δεν μπορούσε να τον φτάσει κανείς θνητός. Και δε στάθηκε όλη η τραγωδία της ζωής του: ήταν «ο αθάνατος Εωσφόρος», αυτή την τραγωδία περιγράφει, την τραγωδία κάθε μεγαλοφυΐας, που η μοίρα τη ρίχνει άσπλαχνα ανάμεσα σε ταπεινά θνητά όντα.

Ο Εμινέσκου υπήρξε το αποτέλεσμα της ένωσης μιας ακατάλυτης πολυμάθειας και μιας μεγάλης ψυχής. Για να τον καταλάβουμε, πρέπει λάβουμε υπ' όψει αυτά τα δύο δεδομένα: α') την ειλικρίνεια και την αγνότητα της ψυχής του, β') τις βαθιές φιλοσοφικές και θρησκευτικές γνώσεις του. Το σύμπλεγμα της Πλατωνικής, Καντιανής και Σοπενχουερικής φιλοσοφίας καθώς και οι άπειρες γνώσεις που είχε για θρησκείες και προ παντός για τη χριστιανική και βουδική,

αποτελούν τη βάση των φιλοσοφικών του στοχασμών. Η ζωή του δεν ήταν άλλο παρά μια εντατική και ακατάπαυστη αναζήτηση της αλήθειας. Γι' αυτό και τα ποιήματά του δεν έχουν τίποτε το νόθο και είναι «υποκειμενικώς αληθινά». Ο ποιητής προσπαθεί να ανακαλύψει μέσα στα πράγματα την ύπαρξη. «Το να συλλαμβάνει κανείς μέσα σε μια βιώσιμη φόρμα του ωραίου τις ουσίες που του αναφαίνονται κάτω από το σκέπασμα των απατηλών πραγμάτων, είναι εκείνο που εκτελεί ο ποιητής στο φως των ορατών όλων και των αοράτων, αντιθέτως προς τον μεταφυσικό που τις ξέρει για να τις γνωρίζει και στον άγιο που τις πλησιάζει για να τις αγαπήσει, εκτελώντας όμως και τρεις μέσα στην ίδια πραγματικότητα». Να ποια είναι η οντολογική αξία του έργου του Εμινέσκου, η οικουμενική του απήχηση και η φιλοσοφική του υπεροχή, - αφιλόκερδη αναζήτηση της ύπαρξης στο κάθε τι που βλέπει και δεν βλέπει. Από δώ και υστέρα, θα μπορούσαμε τώρα να εξετάσουμε λεπτομερέστερα τις φιλοσοφικές αντιλήψεις του Εμινέσκου, θα φθάναμε στον μεταφυσικό ρεαλισμό του που τον ξεχωρίζει ουσιαστικά από την ινδική σκέψη και θα εξακριβώναμε τη θρησκευτική του πίστη για τον κόσμο, που λέει πως ο Θεός είναι η υπέρτατη αιτία των αιτιών. Αυτή η πίστη ανταποκρίνεται αξιωματικά με τη μονιστική του βλέψη και την ιεραρχική του αντίληψη στην πολιτική και κοινωνική τάξη. Και από δώ θα εξακριβώναμε πάλι την ενότητα του Εμινεσκιακού πνεύματος που ήταν τόσο πολύπλευρο και κατάβαθο. Γιατί ο βαθύς και λεπτός λυριζμός του αντιτάσσεται στον πατριωτικό ιδανισμό και την πρακτική αισιοδοξία που έτρεφε όσες φορές κατέβαινε από το θρόνο της ανώτατης σκέψης στο επίπεδο της εθνικής ιδέας και πραγματικότητας. Όταν κατά τη δεύτερη περίοδο της δημιουργικής του εποχής ήταν συντάκτης της εφημερίδας «Timprul», η βιαιότητα και η ειλικρίνεια των άρθρων του είχαν δείξει από τότε τα υψηλά πατριωτικά του αισθήματα, τη μαχητικότητά του, που ποτέ δε φαίνεται στους πατριωτικούς του στίχους και προ παντός την προφητική διαύγειά του πάνω στο ζήτημα της μελλοντικής εθνικής προόδου της πατρίδας του. Μια φορά πέρασε η βιαιότητα αυτή στην ποίησή του. Στην περίφημο τρίτη Σάτιρα, όπου η εξύμνηση του ρουμανικού μεγαλείου και των προγονικών μορφών του έθνους βαδίζει παράλληλα με την επίθεση που ξαμολάει μ' όλο τον πόνο της ψυχής του κατά της μούχλας της σημερινής πολιτικής κατάστασης και των ξένων που πέσαν αμέτρητοι στη ρουμανική γη για να χαρούν, απείραχτοι και λαίμαργοι, τα πλούτη της. Ο Εμινέσκου εκήρυξε ακόμα από δώ και 60 - 70 χρόνια τον εθνικισμό ως το μόνο λυτρωτικό μέσον ενός λαού! Και σήμερα, οι Ρουμάνοι, 50 ολόκληρα χρόνια μετά τον θάνατό του, αυτόν θεωρούν άγιο αρχηγό του εθνικιστικού τους κινήματος, αυτόν θεωρούν εμψυχωτή της σημερινής αφύπνισης, απόστολο και προφήτη του λυτρωμού τους, - σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη φορά.

Έτσι λοιπόν, ο Εμινέσκου ζει στη συνείδηση των ομοεθνών όχι του μονάχα ως ο μεγαλύτερος ποιητής της Ρουμανίας, αλλά και ως εθνικός ήρωας. Όχι μόνον οι στίχοι του συγκινούν και εκπλήττουν, αλλά και τα πολιτικά του άρθρα ενθουσιάζουν και δυναμώνουν. Οι Ρουμάνοι εξασκούν εντατικές αρχαιολογικές ανασκαφές γύρω από την τεράστια και επιβλητική φυσιογνωμία του και κάθε τόσο βγάζουν στο φως και από ένα νέο δείγμα της μεγαλοπραγμοσύνης του. Ο Εμινέσκου ζει και θα ζήσει για δυο λόγους: για την αποστολική του μεγαλοψυχία και για την μεγαλοφυή του τέχνη. Η ψυχή του και η τέχνη του είναι εκείνη που τον διαιωνίζει μέσα μας, η θεϊκή

αγνότητα, η τεράστια ικανότητα να σκαλίζει τις βαθύτερες σκέψεις του με αξεπέραστη επιδεξιότητα σε στίχους που για πρώτη φορά γράφηκαν τότε στη ρουμανική γλώσσα. Είναι η θαυμαστή του δημιουργική του δύναμη που ανεβαίνει σα λυτρωτικό χάρμα, η ανεξάντλητη ψυχική έξαρση που δονεί την ύπαρξή μας, η άφραστη αναζωογονητική εξύψωση που εξαγνίζει και μαγεύει με την ίδια πάντα ένταση το είναι μας, όσες φορές διαβάσουμε ποιήματά του. Είναι εκείνη η οικουμενική λάμψη και μεγαλοπρέπεια της διάνοιάς του που διαιωνίζει το πνεύμα του και το καθιστά πάντα και παντού σύγχρονο, με την ίδια φρεσκάδα και με την ίδια εντυπωσιακή δύναμη. Το έργο του ποιητή αυτού, είναι σπουδαιότατο όχι μόνον από απόψεως περιεχόμενου, αλλά εξ ίσου και από τεχνικής απόψεως. Το ύφος του προσωπικότατο, λαγαρό και συναρπαστικό· η γλώσσα του πλουσιωτάτη από ποιητικές λέξεις και εκφράσεις, οι εικόνες του πλαστικότερες και ολότελα νέες και πρωτότυπες. Ο Εμινέσκου, καθώς λέει ο Τ. Μαϊορέσκου, «ενσωμάτωσε τις πιο υψηλές σκέψεις μέσα στις ωραιότερες φόρμες που κάτω από τα μάγια τους η ρουμανική γλώσσα φαίνεται να παίρνει μια νέα ζωή». Και μολονότι επηρεάστηκε πολύ από τη γερμανική λογοτεχνία και φιλοσοφία, άνοιξε στο επίπεδο της ρουμανικής κουλτούρας τις πιο γνήσιες λεωφόρους και μελέτησε τα πιο ουσιαστικά εθνικά ζητήματα. Δεν έγραψε πολλά έργα. Μονάχα ένα τόμο ποιήματα που είναι και η κυριότερη εργασία του, μερικά - πολύ λίγα - πεζογραφήματα, ένα δυσκολονόητο αν όχι ακατανόητο μυθιστόρημα και τα πολιτικά άρθρα. Όλα όμως δείγματα εξαιρετικής προσωπικότητας, μεστά από σκέψεις, ιδέες και κηρύγματα από μεγαλοφυή τεχνίτη.

Ο αναγνώστης ας μη λησμονήσει ότι το σημείωμα αυτό, είναι πρόχειρο και ατελές. Ούτε η φυσιογνωμία του ποιητή, ούτε η ανεπαρκής μελέτη μας, ούτε ο χώρος μας επιτρέπουν για την ώρα να παρουσιάσουμε μια πληρέστερη εργασία. Κι' ακόμα ας μας συγχωρηθεί που αδυνατούμε να προσθέσουμε και μερικά δείγματα από το ποιητικό έργο του Εμινέσκου, γιατί όσα απ' αυτά δοκιμάσαμε να μεταφράσουμε, δεν τα επιτύχαμε και ούτε ελπίζουμε πιστέ να δημοσιεύσουμε ικανοποιητικές αποδόσεις από τους δυσκολομετάφραστους στίχους του. Επιφυλασόμεθα όμως να ολοκληρώσουμε αργότερα το σημείωμα αυτό, με ένα άλλο εκτενέστερο, που θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε εκτενέστερα και επιμελέστερα τη μεγάλη αυτή ποιητική μορφή των Ρουμάνων.

Ο ποιητής, η εποχή, ο επαναστάτης⁴

Ο Εμινέσκου ανήκει στην εποχή και στο ποιητικό κλίμα του Σίλλερ, του Μπάυρον, του Σέλλεϋ, του Ουγκώ, του Πούσκιν, του Λεοπάρντι, του Σολωμού. Ο φιλελευθερισμός ήταν η πιο τολμηρή εκδήλωση για τις πολιτικές και πνευματικές πρωτοβουλίες του καιρού του. Μ' αυτόν τον πατριωτικό φιλελευθερισμό που έφτασε κι ως το θετικότερο όριο να παρουσιάσει μερικά παραδείγματα ποιητών πολεμιστών, σαν τον Μπάυρον που κατέβηκε στο Μεσολόγγι για να πολεμήσει πλάι στους επαναστατημένους Έλληνες και να πεθάνει περιτριγυρισμένους από τραχείς πολέμαρχους, τον Κάλβο που έσπευσε στην πατρίδα του και μάταια ikέτευε να τον

⁴ Νίκος Παππάς, ό.π., υποκεφάλαιο «Ο ποιητής, η εποχή, ο επαναστάτης», σσ. 26-31.

εντάξουν εθελοντή, γράφτηκαν μερικές πασίγνωστες ωδές: «Η ωδή για την Ελευθερία» του Σέλλεϋ, η ωδή «Στην Ιταλία» του Λεοπάρντι, οι ωδές του Σολωμού και του Κάλβου, οι αγριωπές τραγωδίες και μπαλάντες του Σίλλερ που φλόγισαν έναν Μπετόβεν, του Μισκιέβιτς, του Πετόφι και άλλων.

Η εποχή ήταν ηλεκτρισμένη κι ανάστατη. Οι ναπολεόντειοι πόλεμοι, η γαλλογερμανική σύγκρουση του 1870, το Εικοσιένα των Ελλήνων, τα κηρύγματα της Γαλλικής Επανάστασης, τα Βαλκάνια που αναδεύονταν κάτω από την τουρκική και την αυστροουγγρική κυριαρχία, δημιουργούσαν προοπτικές για καινούργιες ανακατατάξεις σ' αυτό το χώρο. Ήταν φυσικό και ιστορικό επακόλουθο, ή ποιητική αντίληψη της εποχής που σαν αληθινά ευαίσθητη κεραία συλλαμβάνει και προλαμβάνει τα σήματα που εκπέμπονται στους αιθέρες, να συγκλονιστεί και να προσαρμοστεί σ' ένα στόχο καθαρά φιλελεύθερο και εθνολυτρωτικό, απότοκο και πρόδρομο μιας επαναστατικότητας που εκδηλώθηκε απ' τις υψηλότερες ποιητικές φωνές του περασμένου αιώνα.

Η περίπτωση του Εμινέσκου έχει μια άμεση σύνδεση μ' αυτά τα ποιητικά παραδείγματα της εποχής του δέκατου ένατου αιώνα, έχει όμως και μια εντελώς ιδιαίτερη αρχή και πορεία. Η Ρουμανία βρισκόνταν σφιγμένη και υπόδουλη ανάμεσα στην αυστριακή και στην τουρκική κυριαρχία. Η γεωπολιτική και η φεουδαρχικοαστική κοινωνική της διάρθρωση γεννούσε ακόμα πιο σκληρές και αντεθνικές συνθήκες για τους απλούς ανθρώπους των διαφόρων γεωγραφικών περιοχών της χώρας, στην ύπαιθρο και στις πόλεις, με την έλλειψη συνειδητοποιημένης εθνικής και γλωσσικής ενότητας, με την οποία οι φωτισμένοι θα μπορούσαν πιο εύκολα ν' αφυπνίσουν το λαό που δεχόταν έτσι την εκμηδένισή του. Ο Εμινέσκου κατάλαβε από την αρχή, που βρίσκεται το όλο πρόβλημα, αφού κιόλας είχε πιστέψει πως ο ποιητής, μαζί με τ' άλλα και πρώτα απ' όλα, είναι ένας εθνικός και κοινωνικός ηγέτης.

Η πατρίδα του, οι ιδιαίτερες περιοχές που πρωτοείδαν τα μάτια του, η Μολδαβία του και η Τρανσυλβανία, αυστρογερμανοκρατούμενες. Η βαλκανική Ρουμανία στα βάνουσα νύχια των τουρκομπέηδων και των ξένων τσιφλικάδων. Έβλεπε πως όλοι αυτοί οι ξένοι που είχαν κατακλύσει τη Ρουμανία και είχαν ρυπάνει την επιφάνειά της με κρασιά και όργια, έπρεπε να γίνουν ό στόχος κ' η απαρχή για μια κάθαρση που θ' αποτίναζε το ζυγό των φτωχών και θα τους χάριζε μια ζωή που δε θα' ταν υποταγμένη στο ζυγό μιας επίπονης και δίχως ελπίδα ζωής, όπως θα σημειώσει αργότερα κατά λέξη ο ποιητής.

Ο Εμινέσκου ήταν ένας νέος φλογερός, προικισμένος με ποιητική ευαισθησία αλλά και ηγετική διαίσθηση.

Στη Βιέννη και στο Βερολίνο όπου σπούδασε, δέχτηκε με συγκίνηση τις φιλολογικές και φιλοσοφικές ανησυχίες των νέων που συναναστράφηκε, καθώς και τις πρώτες νύξεις της νεοφανερωτής μαρξιστικής θεωρίας. Το δράμα που παιζότανε πάνω απ' την πατρίδα του και το λαό της, φωτίστηκε με νέες απόψεις. Ο αντίπαλος της εποχής του έπαιρνε νόημα πιο συγκεκριμένο, πιο ουσιαστικό. Κατάλαβε σωστά πως δεν αρκούσε για έναν αληθινό ποιητή η μετουσίωση των αισθημάτων κ' η αναζήτηση νέων εκφραστικών τρόπων. Χρειαζόταν η ουσία. Το αιώνιο υλικό του ανθρώπου που τροφοδοτεί όλες τις μεγάλες καλλιτεχνικές δημιουργίες. Για μια τέτοια

εξόρμηση στη ζωή του χρειαζόταν να μελετήσει βαθιά τα μυστικά της φύσης της πατρίδας του, την ιστορία της γης του, τη γλώσσα του. Απ' τα παιδικά του χρόνια πλανήθηκε γι' αυτή την περισυλλογή. Φούχτα φούχτα, πέτρα με πέτρα, κορφή με κορφή, θαρρείς πως συνέλεξε ολόκληρο το πεδινό κι ορεινό τοπίο της Ρουμανίας. Το αποθησαύρισε μέσα του, σ' όλες τις απέραντες εκτάσεις του. Τα Καρπάθια, τα ποτάμια, οι κοιλάδες των δρυμών, τα δάση κ' οι ουράνιοι θόλοι, οι σπινθήρες των άστρων, τα κρυστάλλινα παλάτια, τα μυθικά χρώματα, όλες οι λέξεις που κινούν με μιαν αστραπιαία λάμψη την αληθινή σημασία τους, θα γίνουν οι πολύτιμοι σύμμαχοι του ποιητή, για να οργανώσει τη γλώσσα του την ποιητική, αλλά και τη γλώσσα της πατρίδας του. Γιατί γνωρίζει πως ούτε η ποίηση ούτε τα έθνη διασώζουν τη δύναμή τους δίχως ενιαίο όργανο έκφρασης και συνδιάλεξης.

Έκτος από το φιλελεύθερο πνεύμα της εποχής του, τον Εμινέσκου τον πότισαν ποιητικά και τα ρεύματα του γερμανικού νεορομαντισμού· και νεοκλασικισμού που είναι από τις πιο γνήσιες και καθαρές ποιητικές περιοχές του παγκόσμιου λυρισμού. Ο Χέλντερλιν, ο Νοβάλις, ο Ούλαντ, ο Μαίρικε, ο Λενάου διαπότισαν στο θέμα του θανάτου τον πεσιμισμό του, μ' ένα έσχατο όριο σκέψης και φιλοσοφικό μυστικισμό, και γενικά δυνάμωσαν το θαλερό τοπίο της ψυχής του, προς μια διεισδυτική αισθαντικότητα λαμπρής ποιητικής ουσίας. Σ' αυτό πολύ συντέλεσε και το ιδιαίτερο τοπίο και κλίμα της πατρίδας του, το μικτό βαλκάνιο και μεσευρωπαϊκό, που κάνει την ευαισθησία του να χρωματίζει ζεστά και χλωρά όλα τα ψυχικά τοπία, τοπία που εμείς ιδιαίτερα, οι Βαλκάνιοι αισθανόμαστε και δεχόμαστε στην εμινεσκική λυρική δημιουργία σαν μικρά λυρικά ξίφη στα σπλάχνα μας. Το «Mortuae est», η «Κοιμωμένη» του Πόε, η ωδή «Στο νεκρό κορίτσι» του Λεοπάρντι, έρχονται από τα ίδια υπέροχα λυρικά βάθη, ν' ανεβάσουν τα δάκρυα στα μάτια των ανθρώπων.

Η λυρική υλη του Εμινέσκου δεν εξαπατά σε καμία περίπτωση. Είναι η ποιότητά της αυθεντική. Ο «λευκός» ερωτισμός του, φαινόμενο ρομαντικό που φάνηκε στα πρώτα νεανικά του ποιήματα, τα τόσο παρθενικά, δεν είναι ούτε στατικός κι αμετάθετος ούτε επιδερμικός και καλλιλογικός. Και σ' αυτά τα ποιήματά του συνάζει τη μαγική ουσία του γεγονότος, και μες από μια εκτασιακή ακινησία ή από έναν παλμό ανεπανάληπτης γοητείας μας μεταδίδει το ρίγος του, μες από μια πλαστική γλώσσα ανέγγιχτη, αφηλάφιστη, με ρυθμούς και εικόνες ανάλαφρες, που λες κι έρχονται από τον παλμό της χλόης, το θρόισμα του φτερού, τον παφλασμό των νερών. Όπως σ' όλους τους αληθινούς ποιητές, έτσι και στον Εμινέσκου η συγκίνηση αποτελεί το κύριο, κίνητρο του, τον κύριο οραματοπλάστη, κι αυτή η συγκίνηση παραμένει ο πυρήνας της γνησιότητας κάθε ποιήματος. Μ' αυτή πετυχαίνει και τη «μουσική κάθαρση» των θεμάτων του, ώστε η ποιητική δημιουργία του να υψώνεται πιο πάνω από το περιστατικό.

Στον «Υπερίωνα», το ποίημά του με τη θαυμάσια μορφή και την εκπληκτική ρυθμική δομή του, δε σταματάει στο κλασικό κέλυφος του αρχαίου μύθου, απ' τον οποίο ο μεγάλος άγγλος συνάδελφος του Τζων Κητς βγάζει ένα κλασικό αριστούργημα, θεμελιωμένο μόνο στο περίγραμμα και στην αρχαιόπρεπη λιτότητα. Ο Εμινέσκου το μετουσιώνει σε ανθρώπινο σχήμα. Μετατοπίζει το θέμα στο λαϊκό ρουμάνικο παραμύθι «Το κορίτσι του χρυσού κήπου». Κι έτσι μ' ένα διάκοσμο από

παραμυθένιους ήρωες χαρίζει στη γλώσσα των ανθρώπων ένα ποίημα που είναι τόσο ζωή όσο και όνειρο. Δε σταματάει μπρος στο θέαμα, του μύθου σαν ένας απαθής παρατηρητής. Αντίθετα, γίνεται κύριο πρόσωπο, πρωταγωνιστής, και συμμετέχει απ' την αρχή ως το τέλος, ενώ η όλη σκηνοθεσία του ποιήματος και ο εξωγήινος διάκοσμος του φλογίζονται από το ζεστό αίσθημά του. Τόσο, που μέσα από τις ιδιαίτερες στιγμές του να φαίνεται καθαρά πόσο δεμένος είναι με το όραμα του σύμπαντος.

Γενικά, στα λυρικά του ο Εμινέσκου, μ' έναν εξαιρετικό πλούτο στιχουργικών σχημάτων, είναι ένας ευαίσθητος, τρυφερός, αγγελικός δημιουργός. Άσπρα πούπουλα από φτερά αγγέλων γεμίζουν το χώρο του, έρωτας θρηνητικός, γέφυρες διαμαντένιες για τη ρουμάνια νεράιδα Ντόκια, θροϊσμάτα φουστανιών, λίμνες ανθώνων απ' την πανσέληνο οργανώνουν έναν αληθινό λυρικό παράδεισο με οικιστή την έμπνευση του.

Παράλληλα όμως μ' αυτή τη λυρική του ευαισθησία ο Εμινέσκου εξαπολύει και θύελλες, ανθρώπινης διαμαρτυρίας. Στον «Αυτοκράτορα και προλετάριο», π.χ., θέτει το πρόβλημα των σχέσεων που συνδέουν το άτομο με την κοινωνία, και δείχνει καθαρά πως πιστεύει ότι έχει διαφυλαχθεί στον άνθρωπο η ηρωική αποστολή να μεταβάλει την ανθρωπότητα, τα πεπρωμένα της και την ιστορία της. Εδώ ο ποιητής γίνεται μια ποιητική φωνή διαμαρτυρίας, αγριωπή, γεμάτη δημαγωγική δύναμη, συνείδηση επικαιρότητας και προφητεία μελλοντική. Η φωνή του, αν κι έχει την ορμή της ποιητικής υπερβολής, πλησιάζει ωστόσο και προς την «ταξική» γροθιά του αληθινού επαναστάτη. Φτάνει στο σαρκασμό, τον πολιτικό και τον ανθρώπινο, καθώς τον περισφίγγουν οι κοινωνικές αδικίες. Δεν αρκείται στο χιούμορ, στη σαρκαστική περιγραφή της βασιλικής χλιδής, του αυτοκρατορικού μεγαλείου, στη θλιβερή αναπόληση των χαμένων πολιτισμών ή των αρχαίων μεγαλοπόλεων. Κοντά, στη Σιών, στη Νινευή, στ' αγάλματα και στους ανδριάντες των Καισάρων βάζει τον αντίπαλό τους: το λαό, σαν ένα κυρίαρχο κι αποτελεσματικό αντίβαρο: *«Μην ξεχνάτε πως είσατε πιο πολλοί και πιο δυνατοί»*. Και τη θρησκεία, την αντιμετωπίζει *«ταξικά»* και την ελέγχει επαναστατικά κι αδυσώπητα: *«Θρησκεία - λέξη που αυτοί βρήκαν για να μπορούν να σας λυγίζουν με τη δύναμή της στο ζυγό»*. Αρνιέται την έννοια του δικαίου, όπως την ορίζουν οι πλούσιοι και οι ισχυροί, λέγοντας *«Τι θα πει δίκιο; Το να κλείνονται μέσα σε προστατευτικούς νόμους οι ισχυροί διαθέτοντας πλούτη και δόξα; Και να κυνηγάνε τους φτωχούς, με τ' αγαθά που κλέψαν απ' αυτούς και σ' όλη τη ζωή τους έχουν καταδικάσει να ζουν και να πονούν σαν υποζύγια;»*. Δε στέκεται μοιρολατρικά, με απάθεια, μόνο στο ποιητικό κι αισθητικό θέαμα, με την αυτάρκεια του ανθρώπου που διαπιστώνει, απορεί κ' ειρωνεύεται έστω. Προχωρεί. Γίνεται σωστός επαναστάτης. Τη φωνάζει την επανάσταση, τη διατάζει: *«Ρημάζτε, καταστρέψτε κάθε άρρωστο. Φέρτε κατακλυσμό. Φέρτε φωτιά»*. Η: *«Γιατί να γίνετε σκλάβοι απαίσιων πλουτοκρατών;»*. Κι ακόμα, σαν επιστέγασμα λυτρωτικό ενός αληθινού επαναστάτη, κλείνει το ποίημά του: *«... Τότε θα ξαναφέρετε τη χρυσή εποχή. Αυτήν που την ψιθυρίζουν οι γαλάζιοι μύθοι και τ' αγαθά θα' ναι μοιρασμένα για όλους ίσα, κι ο θάνατος ακόμα θα' ναι σαν ολόξανθος άγγελος με λυμένα τα μαλλιά του»*... Τ' όραμα μιας ζωής ευτυχισμένης, σχεδόν μυθικής για τους βασανισμένους, αποτελεί

την ευχή και τ' όραμα του ποιητή. Ρομαντική και ποιητική πρόβλεψη ενός ποιητή του δέκατου ένατου αιώνα. Μα οπωσδήποτε ενός ποιητή επαναστατημένου.

Ο Εμινέσκου είναι μια πλούσια ποιητική φύση, λυρικός κι επικός μαζί, τοποθετώντας συχνά στα τρυφερά κύματα της χλόης τις επικές του συνθέσεις, με τις υπεράνθρωπες και υπεριστορικές συγκρούσεις που στήνονται σαν υπέροχα σκηνικά στο «Memento Mori» (Πανόραμα της ματαιότητας). Χριστιανός κι επαναστάτης, μεταφυσικός και ρεαλιστής, μεθυσμένος από ιστορικές και μυθολογικές αναδρομές, άλλα και κατάφορτος από την άφθονη όλη του «παρόντος», τρυφερός και αδυσώπητος, αιθέριος λυρικός και αμείλικτος λιβελλογράφος, όμως πάντα περήφανος, υψηλόφρονος, με αμείωτο το ύψος της περιωπής του που σε κάθε περίπτωση προδίδει τη μεγάλη και γνήσια ποιητική του ιδιοσυγκρασία.

Αυτός ο δυαδισμός του τρυφερού και αγγελικού στοιχείου με το επικό, το τραχύ, και το υπέρογκο παρουσιάζεται και σ' άλλους ποιητές. Είναι μια απόδειξη της πολυεδρικής και πολύμορφης φύσης που μέσα στην αγωνία της καλλιτεχνικής αναζήτησης εκτονώνεται προς όλες τις πλευρές, για να συλλάβει και να ερμηνεύσει το φαινόμενο της δημιουργίας, όσο πιο έντονα και εκτεταμένα, γίνεται. Ο Εμινέσκου ανήκει στην κατηγορία των ποιητών που είχαν ανάστημα, καθαρό και δυνατό λόγο, διαπεραστικό κι ευθύβολο, που απόφευγαν τα μισόλογα και τις αμφίβολες υποβολές και που στέκονταν ανάμεσα στους ανθρώπους σαν αληθινοί ηγεμόνες, άξιοι να παρηγορήσουν και να ενθαρρύνουν τους ανθρώπους. Στους ποιητές που η κλάση τους προχωρεί πιο πέρα απ' τη στατική περίπτωση των υποκειμενικών στεναγμών. Και χρειάζεται να το υπογραμμίσουμε: Καθόλου δε ζημίωσε το έργο του η προέκτασή του προς την ιστορία, προς όλη τη γήινη και εξωγήινη περιοχή. Αντίθετα, μεγάλωσε το ύψος του, πλάτυνε ως την απεραντοσύνη των ουρανών το διάγραμμα του και εποικοδόμησε μιαν επάρκεια άξια για τον τίτλο του εθνικού ποιητή. Αν έδωσε στη Ρουμανία τη λογοτεχνική της γλώσσα και μια ποίηση με όχι κοινές αξιώσεις και διαστάσεις, αν δικαίωσε μέσα σε ανυπέβλητους πίνακες το ρουμάνικο τοπίο, έκανε και κάτι ακόμα περισσότερο: Ξύπνησε την ιστορική μνήμη απ' το λήθαργο, εντόπισε τον εθνικό χώρο στα σταθερά γεωφυσικά σύνορά του, ύψωσε θώρακα εθνικής κι απελευθερωτικής κληρονομιάς, θώρακα που τον παράδωσε αστραφτερό και ολοκαίνουργο από τη γνησιότητά του, στην πατρίδα και στους ανθρώπους της.

Η περίπτωση Εμινέσκου είναι ακόμα πιο αξιοσημείωτη, γιατί, σαν τους προεπαναστάτες ρώσους συγγραφείς, υπήρξε ο προάγγελος της εξέλιξης της Ρουμανίας. Ζώντας σε μια χώρα έρμαιο των επιδράσεων Γερμανών, Ελλήνων, Σλάβων, Αυστριακών, χωρίς γλωσσική κι εθνική ενότητα, όπου η μεγαλοαστική τάξη κυριαρχούσε απάνθρωπα σ' όλη τη χώρα, ο νεαρός Εμινέσκου, θύμα της κι άσπονδος βομβαρδιστής της, ονειρεύτηκε τη σημερινή σοσιαλιστική του πατρίδα, δίχως να υπολογίσει βέβαια το υψηλό βάθρο όπως βγαίνει απ' τους φόβους και τα παράπονα της «Δεύτερης Επιστολής» του, στο οποίο τον περίμενε μια αθάνατη δόξα... Αγωνιούσε σαν άνθρωπος, αλλά και σαν ποιητής. Υποχρεωμένος ν' αγωνίζεται σκληρά, ήταν βυθισμένος στην αβεβαιότητα, ακόμα και για το έργο του, που κλεισμένο στα σκοτεινά συρτάρια είδε το φως της δημοσιότητας στο μεγαλύτερο μέρος μετά το θάνατό του. Ο φόρτος, ο πλαταιασμός, η αντιφατικότητα του έργου του

είναι αποτέλεσμα αυτής της αγωνίας που την επαύξανε η χλεύη ή η στυγνή αδιαφορία που κύκλωναν σαν αράχνες επικίνδυνες τη ζωή του...

Ο Εμινέσκου και ο ελληνικός πολιτισμός⁵

Συμπληρώθηκαν 100 χρόνια απ' τον θάνατο του μεγάλου εθνικού ποιητή της Ρουμανίας Μιχαΐ Εμινέσκου (1850-1889). Ο ποιητής, που η φήμη του έχει ξεπεράσει τα όρια της χώρας του - μεταγλωττίστηκε στα αγγλικά το 1930, στα γερμανικά το 1937, στα ιταλικά το 1941, στα ρώσικα το 1958, στα ουγγρικά το 1967, στα ελληνικά από την Ρίτα Μπούμη-Παπά, στα ισπανικά το 1971 κι αυτή τη χρονιά και πάλι στα ρώσικα -, είναι σήμερα ένα σύμβολο, ένας μύθος, «ο πλήρως προικισμένος Ρουμάνος», σύμφωνα με τον επιτυχημένο χαρακτηρισμό του πρόωρα χαμένου Ρουμάνου φιλόσοφου Κωνσταντίν Νόϊκα.

Είναι πολλοί, είναι αμέτρητοι οι λογοτέχνες κι οι κριτικοί της λογοτεχνίας που εμβάθυναν στο έργο του Εμινέσκου. Θα αναφέρουμε εν πρώτοις τις μελέτες της Ρίτας Μπούμη - Παπά και του Νίκου Παπά, που παρατηρούν πως «το έργο του Εμινέσκου, πλούσιο σε χυμούς και ρουμάνικο χρώμα, στέκεται σε ρυθμό, μορφή και ποιότητα πλάι στις παραχτικές ελεγειακές εκμυστηρεύσεις του Πόου, του Μαίρικε κι ακόμα των τραγουδιών του Μαίτερλιγκ». Ο καθηγητής της Σορβόνης Αλαίν Γιερμού επιμένει πως οι ερευνητές έχουν χρέος να ασχοληθούν με τον καινούργιο και πλούσιο πλούτο που ο Εμινέσκου προσφέρει στην ευρωπαϊκή ποίηση. Η Ιταλίδα καθηγήτρια Ρόζα ντελ Κόντε χαρακτηρίζει τον Εμινέσκου «σαν ποιητή με παγκόσμιες φτερούγες». Μέχρι τις αρχές του αιώνα μας ήταν γνωστό μόνον το ποιητικό του έργο, που εξέδωσε ο κριτικός Τίτου Μαγιорέσκου κι αριθμούσε μόνον 65 ποιήματα. Σήμερα πάνω από 15.000 σελίδες, που έγραψε σε μια πολύ σύντομη ζωή - έζησε μόνον 39 χρόνια -, αξιοποιήθηκαν ή επακολουθούν να αξιοποιούνται από ομάδα αφοσιωμένων ερευνητών, γιατί, όπως και στην περίπτωση του Γάλλου ποιητή Βινί, το μεγαλύτερο μέρος του έργου του Εμινέσκου ανακαλύφθηκε μετά το θάνατό του. Ο ακαδημαϊκός Τζεόρτζε Καλινέσκου - 1899-1965 -, στους πέντε τόμους που αφέρωσε στον ποιητή την περίοδο 1934-1936, δίνει ιδιαίτερη προσοχή στα μεταθανάτια έργα του, όπου ο ρομαντισμός εκβαθύνεται τοποθετώντας τον Ρουμάνο ποιητή δίπλα στον Νοβάλις - 1772-1801 -, στον Ζ. Π. Ρίχτερ - 1763-1825 - και στον Βίκτορα Ουγκώ - 1802-1885 -.

Από τους Ρουμάνους ερμηνευτές του έργου του Μιχαΐ Εμινέσκου θ' αναφέρουμε εν πρώτοις τον ακαδημαϊκό Τίτου Μαγιорέσκου - 1840-1917 -, κριτικό της ρουμανικής λογοτεχνίας, που διέγνωσε από νωρίς το πηγαίο ταλέντο του ποιητή, παρακολούθησε την εξέλιξή του, προσπαθώντας ταυτόχρονα να προσελκύσει το ενδιαφέρον του, καθώς και της ρουμάνικης νεολαίας, προς την εκμάθηση της ελληνικής και της λατινικής γλώσσας, που αποτελούν εσαεί μοντέλα ισορροπίας κι αντικειμενικότητας, αρετές αναγκαίες για την πρόοδο της ανθρωπότητας. Χρέος μας είναι ν' αναφέρουμε τον ακαδημαϊκό Δημήτριο Παναϊτέσκου, γνωστό με το ψευδώνυμο «Περπεσίτσιους» - 1891-1971 -. Κι αυτός και η σύζυγός του ήταν

⁵ Μαρία Μαρινέσκου-Χύμου, *Ηπειρωτική Εστία, μηνιαία επιθεώρηση*, έτος ΛΘ', τεύχη 453-454-455 (Ιανουάριος - Φεβρουάριος - Μάρτιος 1990), Ιωάννινα, σσ. 107-109.

Έλληνες από την Βραΐλα - που κατάφερε να δημοσιεύσει με σχόλια και ακρίβεια κλασσικού φιλόλογου έξι τόμους από το ανέκδοτο έργο του ποιητή, που υπολόγιζε να ζήσει και να το τυπώσει σε είκοσι τόμους. Χρόνια ολόκληρα σκυφτός πάνω στα χειρόγραφα του ποιητή, που φυλάσσονται στην Βιβλιοθήκη της Ρουμάνικης Ακαδημίας - με ποικίλο περιεχόμενο, λογοτεχνικό, φιλοσοφικό, επιστημονικό -, δούλεψε μέχρι την τελευταία στιγμή της ζωής του κι όταν η όρασή του δεν του το επέτρεπε πια να διαβάσει χειρόγραφα, είχε την στοργική βοήθεια της συζύγου του και του πρόωρα χαμένου γιου του, φιλόλογου κι αυτού στην έδρα της ιταλικής λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο του Βουκουρεστίου. Ευτυχώς, αυτό το μεγαλειώδες έργο συνεχίζεται από τον ενθουσιώδη καθηγητή Πέτρο Κρέτσια, κι αυτός κλασσικός φιλόλογος. Με τον ίδιο ζήλο εργάστηκε για την αξιοποίηση του έργου του Εμινέσκου ο καθηγητής Δημήτριος Μουραράσου - 1896-1987 -, εκδότης τριών τόμων ποιημάτων του Εμινέσκου, εκδότης σχολίων πάνω στο ποιητικό του έργο και που μια ζωή κατέβαλε προσπάθειες για να ταχτοποιήσει πολλά χειρόγραφα τετράδια του ποιητή και ν' αποδείξει με πειστικότητα πως ακόμα από τα εφηβικά του χρόνια και τα χρόνια της φοίτησής του στο εξωτερικό ο Εμινέσκου είχε εξοικειωθεί με την αρχαία ελληνική λογοτεχνία, που του προσφερόταν με όλο το κάλλος και την επιβλητικότητα στα πανεπιστήμια της Αυστρίας και της Γερμανίας. Ο καθηγητής Μουραράσου, στον τρίτο τόμο των ποιημάτων του, μας δίνει τους πρώτους 18 στίχους της Ιλιάδας σε μετάφραση του Εμινέσκου και τους 21 της Οδύσσειας. Ο ποιητής είχε επίσης εξοικειωθεί με τις αφηγήσεις της Σεχεραζάδας, τα φανταστικά διηγήματα του Χόφμαν, την φιλοσοφία του Σοπενχάουερ και του Καντ.

Μια καινούργια και γενναία κατεύθυνση για την μελέτη των χειρογράφων του Εμινέσκου έδωσε ο πρόωρα χαμένος φιλόσοφος Κωνσταντίν Νόϊκα, με τον οποίο υποσχόμεθα ν' ασχοληθούμε σε ειδική μελέτη. Εδώ θα σταθούμε με ιδιαίτερο ενδιαφέρον στον ακαδημαϊκό Τζεόρτζε Καλινέσκου που, ερευνώντας με πάθος τα χειρόγραφα του ποιητή, επέμενε σε δύο «*παρωδίες*» του Ομήρου. Πρόκειται για δύο παραφράσεις, που δείχνουν πως ο μεγάλος ποιητής δεν παρέμεινε κλεισμένος στον φιλντισένιο πύργο των φαντασιών του, αλλά δέχθηκε και μετέφερε στα έργα του πάντοτε τις καταστάσεις της εποχής του, είτε αυτές ήταν πολιτικές, κοινωνικές, ιδεολογικές ή φιλοσοφικές. Η ονομαζόμενη «*πρώτη παρωδία*» είναι μια «*σατιρική*» επιτομή της Οδύσσειας, που βρίσκεται στο χειρόγραφο 2756 της βιβλιοθήκης της Ρουμάνικης Ακαδημίας κι αναφέρεται σ' ένα επεισόδιο της δημόσιας ζωής της Ρουμανίας. Περιέχει μιαν ατάκα ενάντια στην συντηρητική κυβέρνηση του Λάσκαρ Κατσρτζίου - 1823-1898 -, που είχε αναλάβει την διακυβέρνηση της χώρας στις 11 Μαρτίου 1871 μέχρι τις 3 Απριλίου 1876, όταν αναγκάστηκε να παραιτηθεί. Η φιλελεύθερη παράταξη, έχοντας υπόψη την κατάσταση της χώρας, που επεδίωκε με τρόπο την ανεξαρτησία της χώρας από τον οθωμανικό Ζυγό, σε αντίθεση με «*τους συντηρητικούς*» που θεωρούσαν πως η ανεξαρτησία της Ρουμανίας μπορούσε να επιτευχτεί δια της διπλωματικής οδού, παίρνει την απόφαση να προτείνει μιαν επιτροπή που να καταδικάσει την συντηρητική κυβέρνηση για παράβαση του Συντάγματος, για νοθείες στις εκλογές και σπατάλη των δημόσιων χρημάτων. Σε αυτό το γεγονός αναφέρεται «*η πρώτη παρωδία*», δηλαδή η παράφραση της Οδύσσειας. Τα μέλη της συντηρητικής κυβέρνησης έχουν όλα ελληνικά ονόματα. Ο

φιλόσοφος Τίτου Μαγιορέσκου είναι ο Οδυσσεύς, ενώ ο πρόεδρος της ελεγκτικής επιτροπής, που αλληθώριζε, ο Γ. Μισαήλ - 1885-1906, νομικός, που υπηρέτησε την δικαιοσύνη επί 24 χρόνια -, είναι ο Κύκλωπας. Από την σάτιρα που εξαπολύει ο Εμινέσκου ενάντια της συντηρητικής παράταξης, προκύπτει το συμπέρασμα πως στις κρίσιμες στιγμές που αναμοχλευόταν το μεγάλο πρόβλημα της ανεξαρτησίας των ρουμάνικων ηγεμονιών από τον τούρκικο ζυγό και διαμορφωνόταν μια νέα κοινωνική κατάσταση, ο ποιητής δεν αδιαφορεί και σατιρίζει τους υπεύθυνους για την δημιουργηθείσα κατάσταση. Συγκρίνοντας τους ρουμάνικους στίχους του Εμινέσκου με τους αντίστοιχους της Οδύσσειας, ανακαλύπτουμε την βαθειά κατανόηση της μουσικότητας του ομηρικού έπους.

Έχοντας το συναίσθημα και την πεποίθηση των αρετών της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας για την διαπαιδαγώγηση της νεολαίας, ο Εμινέσκου επεχείρησε και μια επεξεργασία της Ιλιάδας για παιδιά σχολικής ηλικίας, όπου διηγείται άπλα τα αίτια του Τρωικού Πολέμου, την ρήξη ανάμεσα στον Αχιλλέα και τον Αγαμέμνονα που τον ονομάζει «σκύλο» γιατί απήγαγε την Βρισηίδα. Τα παιδιά που ακούνε τα γεγονότα ονομάζονται Μπόμπι, Μίμη, Θεόδωρος. Από τα προλεγόμενα του Τζεόρτζε Καλινέσκου προκύπτει το συμπέρασμα πως ο ποιητής ήθελε να μεταφράσει την Ιλιάδα με βάση την ελληνολατινική έκδοση του Κλάρκε: «Ομήρου Ιλιάς - HOMURI ILIAS. EX RECENSIONE SAMUELIS CLARKI. LONDINI 1814». Όντας φοιτητής και ασχολούμενος με την παρακολούθηση τόσων προσωπικοτήτων των γερμανικών πανεπιστημίων, μπορεί να μην είχε διαβάσει ολόκληρο το ελληνικό κείμενο των ομηρικών επών, μπορούμε όμως να ισχυριστούμε πως θα διάβασε την περίφημη μετάφραση του I. H. Voss, που κυκλοφορούσε σε φθηνές εκδόσεις και που κυκλοφορεί ακόμα στην Γερμανία, όπως διαπιστώσαμε σ' ένα πρόσφατο ταξίδι μας στο Μόναχο· και βέβαια είχε διαβάσει την πρώτη πεζή μετάφραση της Οδύσσειας που έγινε στην Ρουμανία κι οφείλεται στον I. Καραγιάννη - 1841-1921.

Είναι αναμφισβήτητο το γεγονός πως ο Εμινέσκου γνώριζε τα έργα των μεγάλων τραγικών ποιητών. Σε ένα σκίτσο για μια τραγωδία αναφέρεται πολλές φορές στον Οιδίποδα. Σε ένα άρθρο που έγραψε το 1881 - Η θεωρία της άρχουσας τάξης - αναφέρει τους ήρωες του Αισχύλου. Ο ίδιος παρότρυνε τον ποιητή Αλέξανδρο Βλαχούτσα - 1858-1919 - ν' αποδώσει σε στίχους τους *Επτά επί Θήβαις*, επαινώντας το μεγαλείο των αρχαίων τραγωδιών. (Βλ. Αλ. Βλαχούτσα, Αναμνήσεις για τον Έμινέσκου, στο περιοδικό Λουτσεάφαρουλ, 1909, σσ. 291-292).

Ο Εμινέσκου δεν περιορίστηκε μόνον στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία, αλλά έδειχνε ενδιαφέρον και για την νέα ελληνική λογοτεχνία, όπως μαθαίνουμε από το χειρόγραφο 2284 της Βιβλιοθήκης της Ρουμάνικης Ακαδημίας, όπου βρίσκουμε την πληροφορία πως είχε ανάμεσα στα βιβλία του την ιστορία του Ερωτοκρίτου, τυπωμένη στη Βενετία το 1819, από την όποια και εμπνεύστηκε σ' ένα του ποίημα. (Βλ. Τζεόρτζε Καλινέσκου, Το έργο του Μιχαήλ Εμινέσκου, εκδοτικό *Μινέρβα*, 1985, τόμος 2^{ος}, σσ. 292-293).

Ο Υπερίων⁶

Μια φορά - σαν παραμύθι -
έζησε και ποτέ πια,
μια γλυκιά μικρή κοπέλα
από βασιλιά γενιά.

Ήτανε μοναχοκόρη
κι έτσι ωραία όσο καμιά,
σαν φεγγάρι μες στ' αστέρια
μες στους Άγιους Παναγιά.

Απ' του σκοτεινού της πύργου
τις στοές τα βράδυα βγαίνει,
να φανεί ο Αποσπερίτης
στο παράθυρο προσμένει.

Στον ορίζοντα τον βλέπει
ν' ανατέλλει λαμπρός, να
και στις θάλασσας τους δρόμους
τα καράβια να οδηγιά.

Βλέποντάς τον κάθε μέρα
μέσα της γεννιούνται πόθοι,
βλέποντάς την κι αυτός μήνες
για την κόρη αγάπη νιώθει.

Με τα χέρια στους κροτάφους,
τους αγκώνες στο περβάζι,

⁶ Ρίτα Μπούμη-Παππά, «Η ζωή του Μιχάι Εμινέσκου», *Ποιήματα*, εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 1964, σσ. 113-130. Για δίγλωσσο κείμενο (Ελληνικά-Ρουμανικά), βλέπε επανέκδοση του τόμου από τις εκδόσεις UER Press, Βουκουρέστι 2013, σσ. 40-43. Για περισσότερες πληροφορίες για τον ποιητή και το έργο του, βλέπε και τη μελέτη του Κ. Τσοπάνη, στη διεύθυνση www.archive.gr: «*Το αριστούργημα του είναι χωρίς αμφιβολία η λυρική μπαλάντα με τον τίτλο 'Ο Αυγερινός' (L' Etoile du soir). Το ποίημα του αυτό αποτελεί την κορύφωση της ποιητικής του δημιουργίας και παρουσιάζει το τραγικό πεπρωμένο του ιδιοφυούς δημιουργού του. Σε αυτό το ποίημα, όπως και στην 'Προσευχή ενός Δάκα' καθώς και στην 'Ιη Επιστολή', περιγράφεται η σχέση θείου-ανθρωπίνου. Στην περιγραφή της εμφανίσεως του σύμπαντος συναντούνται φιλοσοφικές απόψεις της Ρίγκ Βέντα (ύμνος της δημιουργίας) με εικόνες που ανήκουν σε ρασιοναλιστικές και ρομαντικές αντιλήψεις, εκφρασμένες από τον Καντ καθώς και χωρία από το Παλαιοδιαθηκικό βιβλίο της Γενέσεως. Ο κόσμος για τον Εμινέσκου είναι μια απέραντη ζωντανή ύπαρξη, λογική, εμφορούμενη από την παγκόσμια ψυχή. Η κίνηση των άστρων είναι το αποτέλεσμα της έλξεως την οποία η θεότητα ασκεί επάνω στην ύλη, καθώς και ο καρπός της αγάπης ή της νοσταλγίας της ύλης προς μια άλλη μορφή εκδήλωσης της ύπαρξης. Ο Δημιουργός, σύμφωνα με το καντιανό πρότυπο, είναι μια μηχανική και αφηρημένη διάνοια αποτραβηγμένη στο εσωτερικό του παγκόσμιου Νόμου που επιτάσσει και επισκοπεί αμείλικτα την γέννηση και την ερήμωση των αλληλοδιαδοχικών κόσμων.»*

την καρδιά της καίει ο πόθος,
ξέχειλη η ψυχή ρεμβάζει.

Πως το φως του ζωηρεύει
κάθε βράδυ τη στιγμή,
που απ' το σκοτεινό προβάλλει
πύργο η κόρη να τη δει!

Ακολουθώντας τη γλιστράει
λαμπερός στην κάμαρά της
και με σπίθες της υφαίνει
ένα φλόγινο πλεμάτι.

Και στην κλίνη όταν ξαπλώσει
η μικρή να κοιμηθεί,
απαλά τηνε χαϊδεύει
και τα βλέφαρα της κλει.

Απ' τον καθρέφτη η αντιφεγγιά του
έχει πάνω της χυθεί,
στα κλειστά μάτια που πάλλουν
στη στραμμένη της μορφή.

Το κοιτά χαμογελώντας,
τ' Άστρο τρέμει στο γυαλί,
στ' όνειρο τη συνοδεύει
στην ψυχή της να δεθεί.

Μ' αναστεναγμό βαθύ
του λέει στον ύπνο της: «Καρδιά μου,
γλυκέ αφέντη της ζωής μου
τι δεν έρχεσαι κοντά μου;

Έλα πάνω σε μι' αχτίνα,
Αποσπερίτη μου, γλυκέ μου,
σπίτι μου έμπα και σ' εμένα,
τη ζωή μου φώτισέ μου!»

Τρέμει τ' Άστρο ως την ακούει
και φλογίζει πιο πολύ,
ρίχνεται υστέρα στον πόντο
στα νερά να βυθιστεί:

Κει που τ' Άστρο πάει βαρύ,

μες απ' τ' άγνωστα τα βύθη
κι απ' τους κύκλους των νερών,
ώριος νέος αναδύθη.

Ελαφρός σαν σκαλοπάτι
το παράθυρο περνά,
κι ένα σκήπτρο από καλάμι
στο δεξί χέρι κρατά.

Ξανθομάλλης Βοεβόδας
μοιάζει, κόμπος, στο γυμνό
ώμο, συγκρατεί σεντόνι
σαν χιτώνα γαλανό.

Διάφανη σκιά η μορφή του
Και λευκή σαν το κερί,
Πτώμα ωραίο, μα στα μάτια
βλέμμα που αστραποβολεί.

- «Άφησα με λύπη τα ύψη
σαν με κάλεσες να'ρθω,
'γω τη θάλασσα έχω μάνα
και γονιό τον ουρανό.

Αχ, στο σπίτι σου για να'ρθω
να σε δω από κοντά,
έσχισα γαλάζιο αιθέρα
βγήκα μέσα απ' τα νερά.

Έλα, ανείπωτε έρωτά μου,
απαρνήσου αυτή τη γη,
και ψηλά είμαι ο Υπερίων
η μνηστή μου θα'σαι συ.

Σε παλάτια από κοράλλι
θα σε πάω, παντοτινή
ρήγισσα, κ' υπάκουοί σου
γη, αιθέρες, ωκεανοί.»

- «Σαν κι εσέν' άγγελο ωραίο
μόνο στ' όνειρο να ιδώ
θα μπορούσα, μα στο δρόμο
που μ' ανοίγεις δε θα 'ρθώ.

Ξένος στη φωνή, στην όψη,
λάμπεις, καις, χωρίς να ζεις,
ζωντανή **μ**αι νεκρός είσαι,
και παγώνω να με θωρείς.»